

DEMOLICE A NOVOSTAVBA ANEB VZNIK HRADU KRAKOVCE V 80. LETECH 14. STOLETÍ

JAN KYPTA – FILIP LAVAL – ALENA NACHTMANNOVÁ –
ZDENĚK NEUSTUPNÝ – JAN VESELÝ

DEMOLITION AND NEW CONSTRUCTION: THE ORIGIN OF KRAKOVEC CASTLE IN THE 1380S

The relatively well preserved ruins of Krakovec Castle (Rakovník District) built in the first half of the 1380s is one of the crucial examples of sumptuous aristocratic residences of the pre-Hussite period. It was built by Jíra of Roztoky, one of the prominent courtiers of King Wenceslas IV. The article mainly deals with the earlier developmental stage of the castle discovered during the excavations in 2015 and 2017. The surprising findings in the courtyard uncovered fragments of cellars from an earlier residence (castle or manor) which was completely razed for construction of the new structure by Jíra of Roztoky.

Keywords: Krakovec Castle – Late Middle Ages – Gothic architecture – castle architecture – process of construction – chronology of ceramics

Relativně dobře dochovaná zřícenina hradu Krakovce (okres Rakovník), vybudovaného v první polovině 80. let 14. století, patří k nejdůležitějším ukázkám honosných aristokratických rezidencí předhusitského období. Stavebníkem byl Jíra z Roztok, jeden z předních dvořanů krále Václava IV. Hlavním tématem předkládaného článku je však předchozí vývojová etapa hradu, zachycená archeologickým výzkumem v letech 2015 a 2017. Na nádvoří byly nečekaně zjištěny pozůstatky sklepů staršího sídla (hradu, případně turze), kompletně zbořeného v souvislosti s novostavbou rezidence Jíry z Roztok.

Klíčová slova: hrad Krakovec – pozdní středověk – gotická architektura – hradní architektura – proces výstavby – chronologie keramiky

ÚVOD

Úvodní charakteristiku proslulého hradu Krakovce (okres Rakovník) netřeba příliš rozvádět. Rozsáhlá zřícenina v literatuře hojně figuruje jakožto jeden z nejinstruktivnějších příkladů vznosných rezidencí společenských elit předhusitského období. Všeobecně přijatý interpretační náhled na architekturu Krakovce, jak jej předestřela D. Menclová kupř. ve své stěžejní syntéze (Menclová 1972, 133–142), ve zkratce vystihl T. Durdík. V jeho očích „představuje vrchol na cestě k elegantnímu, reprezentativnímu a pohodlnému bydlení, jaké vůbec mohl český středověký hrad poskytnout, měl-li hradem ještě zůstat“ (Durdík 1999, 289). S tímto výrokem lze sotva polemizovat.

I z torza velkoryse rozvrženého hradu dodnes číší značné sebevědomí stavebníka vysokého společenského postavení, leč málo zvučného rodového původu. Honosnou rezidenci vybudoval Jíra z Roztok, (nejspíš) zemanský synek, který se v dospělosti vyšvihl mezi přední dvořany Václava IV. (Nachtmannová 2014, 226–228). Byl to právě panovník, od koho novopečený aristokrat získal na samém začátku 80. let 14. století krakovecké panství. Pro-

Obr. 1: Hrad Krakovec (okres Rakovník). Pohled k jihu přes zadní nádvoří, čára schematicky vyznačuje rozsah výkopu v roce 2017; 1 – ostění větracího průduchu sklepa (srov. obr. 16); 2 – poloha torza točitého schodiště. Sanace tohoto schodiště si vyžádala záchranný archeologický výzkum (foto V. Razím, 2013).

stíralo se v blízkosti rozsáhlého zeměpanského loveckého hvozdu kolem hradu Křivokláta, kde byl Jíra z Roztok toho času ustanoven purkrabím. Bezodkladně, případně krátce po majetkovém převodu započala na Krakovci výstavba sídla plně srovnatelného se soudobými královskými hrady co do celkové dispozice, komfortu bydlení i manýry architektonických řešení, projevivší se zvláště v tvarech kleneb (nejnověji Záruba 2014, 304–316).

Ze studijního hlediska je podstatné, že Jírův hrad jen v minimální míře pozměnily mladší adaptace a že si jako zřícenina podržel vysoké výpovědní schopnosti navzdory rozsáhlým zásahům zubu času. Dochované zdivo náleží v podstatě jediné stavební fázi, pakliže ovšem nepočítáme celou řadu zajišťovacích úprav z minulého století a posledních let. Novodobé konstrukce jsou ale většinou dobře rozlišitelné a – nutno vyzdvihnout – v převážné míře kultivovaně provedené. I aspekt praktické památkové péče samozřejmě zasluhuje zvýšenou odbornou reflexi, zvláště pro vzorový způsob doplňování zdiva v rané fázi konzervačních prací, započatých už v roce 1914 (blíže *Nachtmannová – Razím 2016*). Komplexní zhodnocení dosavadních památkových úprav ovšem schází (krátce *Láska 1993*). Stejně citelná je absence zevrubné dispoziční analýzy interiéru palácového jádra, jak jí bylo nedávno příkladně podrobeno několik velkých západočeských hradů ze 14. století (např. *Anderle 2008*). Obou těchto stěžejních témat, vyžadujících vysokou erudici a širokou srovnávací perspektivu, se dotkneme jen letmo. Přece ale prohloubíme poznání dějin hradu v jednom – myslíme, že podobně důležitém – směru.

Naším primárním záměrem je komplexní prezentace a vyhodnocení poznatků z čerstvého, vůbec prvního rozsáhlejšího archeologického výzkumu hradu, provedeného ruku v ruce s operativním stavebněhistorickým průzkumem. Rovnou prozradíme, že nová zjištění znovu otevírají diskusi o stáří Krakovce. Proto začneme přehledem písemných zmínek, které svědčí o existenci zdejšího vrchnostenského sídla dříve, než panství získal Jíra z Roztok. Geneze tohoto dosud nenalezeného sídla je spjata se sousední vesnicí Krakovem.

PRVOPOČÁTKY HRADU

Za první zmínku o existenci vsi Krakova můžeme považovat zápis o tom, že král Jan Lucemburský nechal zákupním právem vysadit polnosti v Krakově a Všesulově. Tento záznam je zachován pouze v insertu v listině Albrechta z Kolovrat z roku 1450, kde jsou vyjmenována všechna starší privilegia, která držitelům Krakova a Krakovce udělili čeští panovníci.¹⁾ Další zmínku o vesnici máme k dispozici z ledna 1358. Tehdy podával kněze ke kostelu ve Skytalech urozený pán Hynek z Krakova (*LC I/1*, 48–49). Z daného predikátu lze vyvozovat, že buď přímo v Krakově, anebo v jeho nejbližším okolí se v této době nacházela tvrz, případně jiné šlechtické sídlo.

Vlastivědný badatel V. Kočka ryze spekulativně identifikoval Hynka z Krakova jako Hynka ze Žleb (*Kočka 1936*, 449), který před rokem 1335 prodal králi Janovi hrad a panství Klapý (*RBM IV*, 96–97, č. 246). A bez jakékoli opory v obsahu příslušné listiny dodal, že Hynek za tyto majetky obdržel místo finančního vyrovnání vsi Krakov, Všesulov, Skupou a Rousínov. Toto své tvrzení zřejmě odvodil z faktu, že šlo o jádro krakovského panství. Skutečný rozsah državy ale můžeme prameny doložit až v pozdějších desetiletích.

V každém případě ke Krakovu patřily v roce 1358 Skytaly, nebo alespoň jejich část, a samozřejmě zmíněné patronátní právo ke kostelu. Podle V. Kočky získal Hynek po roce 1358 jiné majetky a Krakov prý přenechal svému synovi, Kočkou ztotožněnému se Smilem z Krakova. S ním se v pramenech setkáváme jako s patronem kostela v Rousínově, konkrétně v březnu 1363 (*LC I/2*, 7). O jistém vyšším společenském postavení Smila i výše zmíněného Hynka svědčí jejich označení v konfirmačních knihách jako urozený pán (*nobilis dominus*) a rytíř (*miles*), zatímco valná většina patronů okolních kostelů a vlastníků dvorů či tvrzí bývala označována jako panoš, popřípadě vladyka (*cliens*). Smil záhy poté zemřel a Krakov převzal jeho syn (nebo bratr) Čeněk. Ten ještě v témže roce (1363) prodal Krakov Janovi, nemanželskému synovi rýnského falckraběte Rudolfa Slepého z rodu Wittelsbachů. Janovi na koupi nevelkého panství půjčil Karel IV. částku 500 kop grošů (Jan byl nevlastním bratrem Anny Falcké, Karlovy druhé ženy). Vrchnostenské sídlo je v příslušné listině označeno jako tvrz („*der Vesten zu Kracow*“), součástí panství byly s největší pravděpodobností již tehdy vesnice Rousínov, Skupá a Všesulov.²⁾

Podle autorů stavebněhistorického průzkumu hradu Krakovce byl v této době ve vsi Krakově dvůr s tvrzí, k němuž se vázala manská povinnost k hradu Křivoklátu (*Novosadová – Muk 2013*, 43). Tato informace však ne zcela odpovídá skutečnosti. Ve výše uvedené listině Albrechta z Kolovrat z roku 1450 je k prodeji Krakova roku 1363 zaznamenáno, že šlo o léno, které Karel IV. udělil Janovi (viz pozn. 1). V manské křivoklátské knize založené roku 1454 se však Krakovec (nebo Krakov) vůbec neobjevuje. „*Krakov dvůr s vesnicemi*“ je zařazen v soupisu královských lén a manství v kopiáři z roku 1453, nejsou zde však zmíněny povinnosti vázané k lénu. O něco dále se v témže zápisu objevuje také: „*Krakovec tvrz se vším příslušenstvím, léno jest od koruny*“ a „*hrad Krakovec lénem zapsán*“.³⁾ Zápisy v knize jsou souhrnem všech korunních lén a pocházejí z různých období. Zmínka o Krakovci-tvrzi a Krakovci-hradu tedy nutně neznamená, že by se zde obě sídla nacházela paralelně, ale připustit to samozřejmě můžeme. Heslovitost zápisů však nedovoluje ani jejich dataci, ani bližší určení charakteru stavební formy vrchnostenského sídla. Přímý doklad o manské povinnosti vázané k držbě hradu Krakovce se pojí až s rokem 1548, kdy měl majitel hradu Jan z Lobkovic povinnost dostavit se v případě potřeby se čtyřmi kopíi na hrad Křivoklát (*Sedláček 1891*, 49).

Poprvé se syn rýnského falckraběte Jan zmiňuje s predikátem z Krakova v prosinci 1363, kdy podával kněze ke kostelu v Rousínově (*LC I/2*, 31). S predikátem z Krakovce (*de Crakouecz*) vystupuje v říjnu 1370, kdy v dochovaných pramenech podruhé figuruje jako patron tohoto kostela (*LC II*, 37). Přímě se tedy nabízí úvaha, že někdy mezi těmito roky došlo na místě dnešního hradu k založení vrchnostenského sídla. Takový předpoklad, třebaže logický, by ovšem byl až příliš prvoplánový. Vzhledem k obecně

1) Národní archiv (dále jen NA) Praha, České gubernium – guberniální listiny, č. 259. Listina je přístupná on-line: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/259/charter> (vyhledáno 20. 3. 2019).

2) NA Praha, Archiv České koruny č. 877. Listina je datována 1. 11. 1363. Přístupná je on-line: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/259/charter> (vyhledáno 20. 3. 2019).

3) NA Praha, Česká dvorská kancelář, kniha č. 148, f. 469, 500, 502 až 503.

neustálenosti psaní místních jmen ve středověku nutně musíme připustit, že toto sídlo mohlo, ale samozřejmě nemuselo vzniknout (podstatně) dříve, než se v dobovém povědomí zafixoval název Krakovec. Ostatně s přízviskem z Krakova (*de Cracouia*) je Jan jmenován jakožto patron při další výměně na postu kněze rousínovského kostela, a to hned v prosinci 1370 (*LC II*, 40). Nutno ale zdůraznit, že se jedná o poslední doklad užití daného predikátu, který lze hypoteticky vysvětlit např. jako „chybu“ písaře navyklého na určité jméno.

Jan z Krakovce (*de Kracouecz, de Cracowicz*), zapsaný i počestným křestním jménem Hanuš, se objevuje jako patron kostela ve Vsesulově v letech 1371, 1374 a 1376, kdy je navíc označen jako *comes* – hrabě (*LC II*, 46; *LC III–IV*, 3, 48). Tento titul, v předhusitských Čechách používaný vyloženě zřídka (srov. *Šimůnek 2007*), zdůrazňoval jeho zvláštní sociální postavení syna, byt levobočka, rýnského falckraběte. V roce 1376 Jan z Krakovce spolu s manželkou Amélií přijali městské právo na Starém Městě pražském a zaplatili příslušný poplatek čtyř kop českých grošů.⁴⁾ Nabízí se však hypotéza, že na Rakovnicku zůstali jejich potomci.

A. Sedláček za syny Jana a Amélie opatrně označil bratry Jana, Hanku a Viléma, kteří užívali predikát z Krakovce (*Sedláček 1891*, 102). Tuto domněnku spekulativně rozvedl V. Kočka, který usoudil, že bratři v roce 1378 přijali Krakovec jako léno, jež jim panovník záhy odejmul (*Kočka 1936*, 426). Pro dané tvrzení ale nemáme v (dostupných) pramelech oporu. O Hankovi nalezneme zmínku již k roku 1380, kdy potvrdil výměnu kněží na farách ve Skřivani a Vysočanech. Při této příležitosti je však uveden s predikátem ze Skřivaně (*LC III–IV*, 123). Sedláčkovy a Kočkovy vývoody se zakládají hlavně na dvojici zápisů z let 1411 a 1413. V nich jsou bratři zmiňováni pohromadě, a sice jako vlastníci statků v Šanově, Příběnicích, Neckách, Skřivani a Hostokryjích, které drželi od roku 1413 v nedělu (*RT II*, 83, 97). Pozoruhodné je, že v obou zápisech jsou uvedeni s predikátem z Krakovce, byť tento hrad už třicet let patřil někomu jinému. Proto lze s jistotou říci, že svůj původ odvozovali od Krakovce. Při pokusech o konkrétnější úvahy však zůstáváme nutně na úrovni dohadů. V Kočkově představě získali bratři pěti zmíněných vesnic jako odškodnění za ztrátu Krakovce. Časový odstup je však příliš dlouhý a v držbě všech těchto vsí se po celé období více než třiceti let střídaly jiné osoby. Zda tedy bratři dostali finanční odškodnění, za něž v průběhu času dané majetky zakoupili, či zda odškodnění proběhlo nějakým jiným způsobem, není možné na základě dnes dostupných archiválií zjistit.

Někdy na počátku 80. let 14. století získal Krakovec oblíbenec krále Václava IV. Jíra z Roztok, jemuž jej panovník udělil jako vladyčí manství. Manská listina se v originále nezachovala, její znění známe z už opakovaně zmíněné listiny Albrechta z Kolovrat z roku 1450, v níž je inserována. Zde chybí datace, ale podle dalších zápisů a privilegií, která Jíra obdržel, lze udělení Krakovce v léno klást do roku 1381. V zápise je jako předmět darování uveden „hrad nebo tvrz Krakovec“ a jeho příslušenství (*Sedláček 1914*, 30–31, č. 107; listina viz pozn. 1).

V diskusi o stavebním vývoji hradu představuje klíčový opěrný bod nástěnný pamětní nápis v palácové kapli. Přesněji řečeno představoval, dnes je zaniklý; jeho znění zaznamenala starší literatura. Nápis uváděl, že kaple byla vysvěcena na den sv. Havla (16. října) roku 1384 litomyšským biskupem Janem III. a zasvěcena P. Marii a sv. Kateřině (*Mikovec 1860*, 102; *Sedláček 1891*, 100). Z tohoto údaje sice můžeme vyvozovat, že v tomto roce byla výstavba hradu dokončena, případně se chýlila ke konci, nutno ale obratem upozornit na jistý rozpor. V literatuře byl opakovaně připomenut fakt, že biskup Jan byl od května 1384 exkomunikován. Proto někteří autoři navrhli posunout dataci svěcení kaple o rok dříve, přičemž uvedený rozpor hypoteticky vysvětlili jako chybu při přepisu (čtení) letopočtu (srov. *Záruba 2015*, 276, s. lit.). Nejpozději v roce 1386 byl Jíra z Roztok zcela jistě držitelem hradu i panství, neboť v tomto roce získal pro sebe i příští držitele Krakovce privilegium brát otopné i stavební dřevo k potřebám hradu z Křivoklátských, Bukovských a Týřovských lesů.⁵⁾

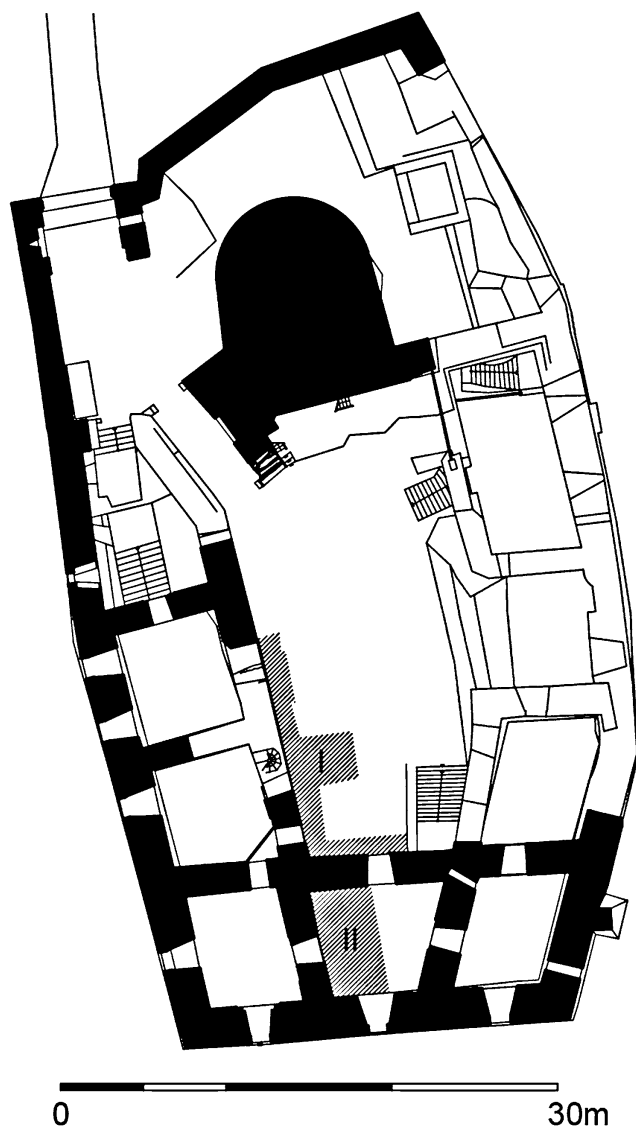
Jak byly výše uvedené pramenné stopy interpretovány v odborné literatuře? Zjednodušeně lze odpovědět, že primárně záleželo na tom, zdali badatelé zároveň přihlíželi k architektonické stránce zříceniny, či ji nebrali v potaz. Striktně vzato, jedině A. Sedláček pracoval s písemnými prameny, aniž by se nechal ovlivnit podobou hradu (samozřejmě proto, že bádání o architektuře bylo v jeho době sotva v plenkách). Logicky usoudil, že Jan, levoboček rýnského falckraběte, „postavil teprve“ hrad Krakovec (*Sedláček 1891*, 102). Na základě zmíněného pamětního nápisu o vysvěcení kaple si byl vědom stavebních prací na hradě v 1. polovině 80. let 14. století, přičemž nastolil a ponechal otevřenou otázku, jestli tuto přestavbu zahájil panovník, nebo Jíra z Roztok.

Kritické bádání v debatě o prvopočátcích Krakovce setrvalo operovalo existencí dvojice sídel: starší (dnes zaniklé) tvrze s dvorem v Krakově a mladšího hradu Krakovce, přičemž dvůr s tvrzí měl přetrvat přinejmenším do počátku 15. století. D. Menclová považovala za nejpravděpodobnější možnost, „že to byl teprve Jíra z Roztok, který opustil starší tvrz v Krakově“, aby si vybudoval hrad Krakovec. Ve stejné větě výslovně dodala, že k tomuto závěru dospěla na základě rozboru písemných pramenů (*Menclová 1972*, 133). Z jejího dalšího výkladu ale jasně vyplývá, že citovaný úsudek primárně odvodila od architektonického rázu hradu. Autorka totiž (i podle našeho názoru správně) vyloučila možnost, že by výstavbu hradu, dochovaného v podobě zříceniny, zahájil už Jan z Krakova (z Krakovce). Argumentovala přitom, že za Janovy držby „stavební huť, která zde působila, buď vůbec ještě nezačala pracovat, anebo nebyla na takovém vývojovém stupni, aby podala dílo [tj. vystavěla sídlo dochované dnes jako zřícenina] po všech stránkách tak vyzrálé“ (*Menclová 1972*, 140).

Dvojice autorů stavebněhistorického průzkumu hradu, provedeného v roce 1976, zaujala k otázce jeho prvopočátků vzájemně mírně rozdílné názory (*Novosadová – Muk 2013*, 43, 58). V podstatě stejně jako D. Menclová uvažoval J. Muk, protože sídlo Jana z Krakova (z Krakovce) lokalizoval do vsi Krakova. A znovu nastolil Sedláčkovu otázku (již jako on ponechal bez odpovědi), zdali zakladatelem

4) Archiv hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů, rkp. č. 986, Knihna pamětní 1310–1518, f. 105v.

5) NA Praha, Desky zemské větš 2, L18.

Obr. 2: Celkový půdorys jádra hradu v úrovni přízemí. Šrafkami vyznačen rozsah archeologického výzkumu v roce 2017. Pro názornost je zobrazena i sonda (II) v jižním křídle paláce, byť tato nekoresponduje s daným podlažím; ve skutečnosti se nacházela ve sklepech. Tento náčrt i výřezy s nálezovými situacemi (obr. 3; 21) jsou orientovány k severu (zaměření a kresba I. Zastoupil – J. Král, 2007; úprava J. Veselý).

hradu byl Václav IV., či Jíra z Roztok. Naproti tomu O. Novosadová, která k průzkumu přispěla archivní rešersí, připustila, že už Jan z Krakova (z Krakovce) „začal stavět hrad na dnešním místě“, anebo případně „upravoval pouze onu dříve zmíněnou tvrz“, tzn. situovanou v sousedním Krakově.

V pracích autority kastelologie, T. Durdíka, figuruje Jíra z Roztok buď obecně jako stavebník Krakovce (Durdík 1999, 287), anebo konkrétněji jako jeho zakladatel (Durdík – Sušický 2000, 79). V podstatě ve shodě se závěry D. Menclové a J. Muka se o prvopočátcích Krakovce nedávno vyjádřil F. Záruba. Má za „velmi pravděpodobné“, že Jan, levoboček rýnského falckraběte, obýval „starší tvrz“ v sousední vesnici Krakově. Po několika dalších větách ale poněkud konfuze dodal, že Jíra z Roztok „zahájil přestavbu nejspíše záhy po zisku Krakovce“. K majetkovému převodu by mělo dojít roku 1380, nebo 1381 (Záruba 2014, 305). Výraz přestavba totiž implikuje, že hrad Krakovec vznikl za Jíry nikoli na „zelené louce“, nýbrž přestavbou

staršího sídla. Podruhé F. Záruba bez bližšího upřesnění (a tedy případněji, třebaže asi nevědomě) uvedl, že Jíra z Roztok „zahájil stavbu nového hradu, která, jak se zdá, probíhala poměrně rychle“ (Záruba 2015, 275). Ze stručného přehledu publikovaných názorů tedy jasně plyne, že jedině historici patřičně kriticky připouštěli existenci staršího vrchnostenského sídla na stejném místě, kde se dnes vypínají pozůstatky hradu Jíry z Roztok.

OKOLNOSTI TERÉNNÍHO VÝZKUMU

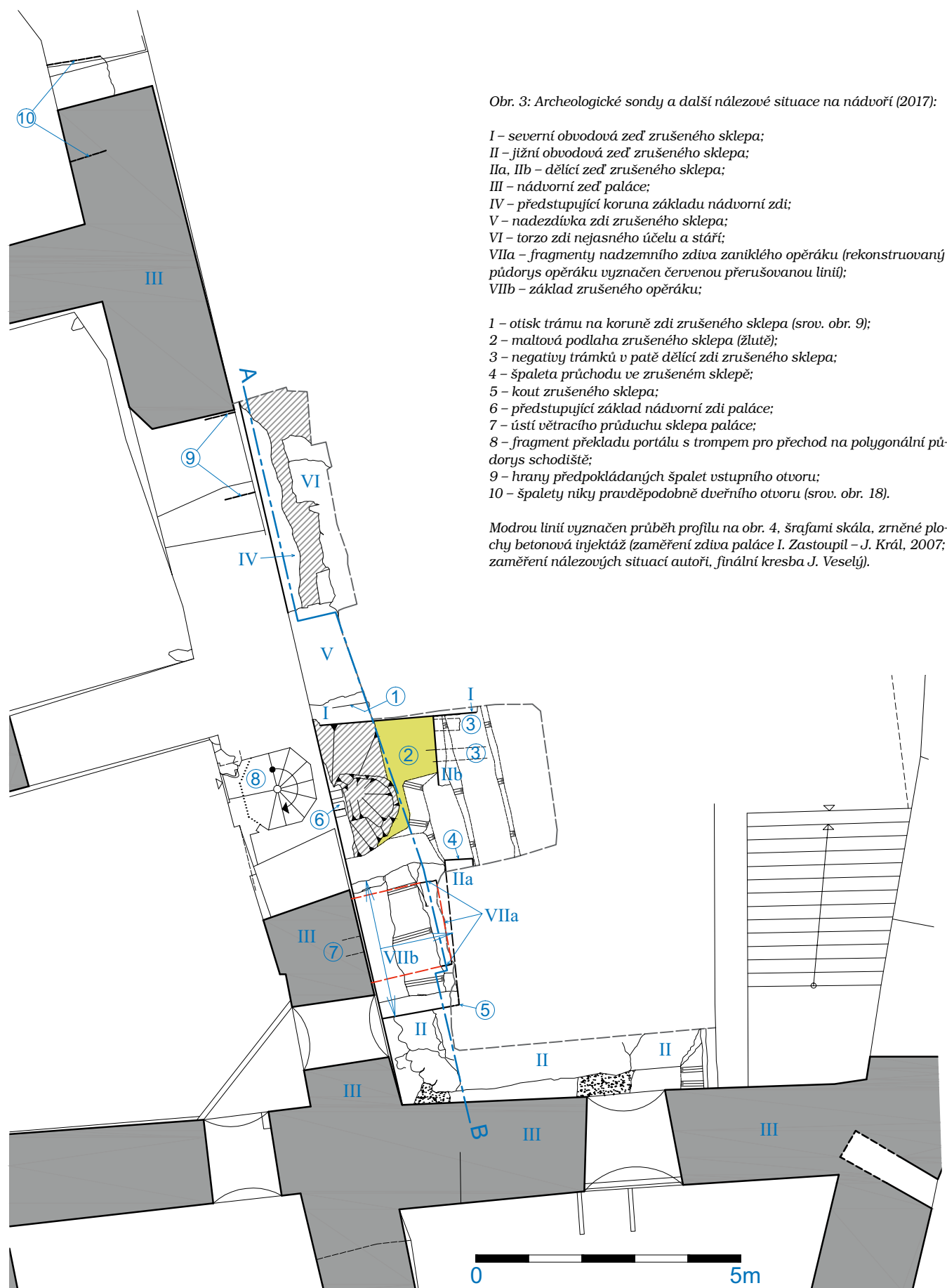
Archeologický výzkum proběhl ve dvou etapách. Zprvu v rámci projektové přípravy (2015) a poté v souvislosti s vlastní realizací (2017) stavebních opatření k odvodu dešťové vody, hromadící se v terénu nádvoří. K odhalení archeologických situací došlo na dvou místech. Jednak v okolí jihozápadního koutu zadního nádvoří, označovaného též jako druhé či vnitřní. Toto přibližně obdélné prostranství bylo původně ze všech stran obklopeno zástavbou. Na jihu, západě a východě obemknuto trojkřídlym palácem, ze severu pak uzavřeno stejně vysokou zdí, jejíž hmota z převážné části tvoří rovný tyl podkovovité věže natočené proti předhradí a předpolí. V severozápadním koutu nádvoří se nacházela vjezdová, v hradním jádru druhá brána, do níž ústil komunikační koridor neboli první nádvoří, začínající u první brány. Druhým místem, které se stalo předmětem archeologického výzkumu, byla prostřední místnost ve sklepech jižního křídla paláce.

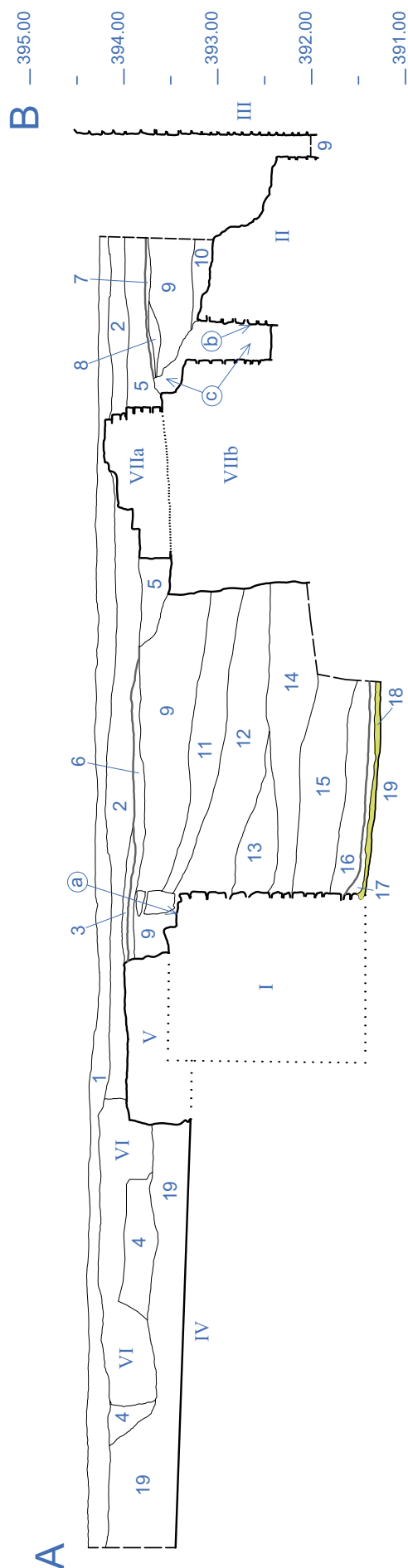
Zjišťovací sonda, v roce 2015 položená na nádvoří podle požadavku projektanta (obr. 9), byla spojena s krátkou archeologickou akcí. Zato v roce 2017 si rozsáhlé výkopové a stavební práce vyžádaly podstatně náročnější záchraný výzkum. Trval víceméně kontinuálně od července do začátku října a podle potřeby byl doplňován operativním stavebněhistorickým průzkumem.

Nejsme způsobilí posuzovat efektivnost realizovaného drenážního opatření. Faktem nicméně je, že vyžádaná daň, čítající vedle velkého objemu odtěžených cenných historických terénů i řadu zásahů do středověkých zdí, je dosti vysoká. Projektantovi byl zadán úkol najít účinný způsob odvodu dešťové vody z terénu zadního nádvoří mimo hradní jádro. Impulzem poměrně invazivního stavebního řešení se stala havárie torza schodiště ve sklepech západního palácového křídla. Dnes nefunkční točité schodiště vede v síle nádvorní zdi, přičemž jeho dochovaný zbytek, který se v roce 2014 začal vážně bortit, se celý nachází pod úrovní povrchu nádvoří (obr. 15). Jako hlavní příčina destrukce zdiva byl určen zvýšený průsak vody z přiléhajícího terénu nádvoří. Ve velkém rozsahu kolem schodišťové dutiny silně degradovala zdící malta, nepopíratelně v důsledku opakovaného vymílání a promrzání.

Rozměry a poloha zjišťovací sondy, vykopané v roce 2015, vycházely z projektantových pokynů. Zvnějšku přiléhala k nádvorní zdi v místě schodišťové dutiny, přičemž dosáhla povrchu skály za účelem zjištění celkové mocnosti nadloží. Krom toho bylo obnaženo torzo zdi starší než stávající nádvorní zeď, vzhledem k nepříliš velkým rozměrům sondy jsme ale v roce 2015 nedokázali nálezovou situaci patřičně vyhodnotit.

Celkovým stratigrafickým vztahům zdí a zásypových vrstev jsme plně porozuměli teprve při rozsáhlých výko-

pech v roce 2017, tedy až v rámci vlastní realizace sanačních opatření. Podle schváleného stavebního projektu byly vykopány dlouhé rýhy podél západní a jižní nádvorní zdi paláce, určené pro položení drenážních konstrukcí. Naplánované stavební řešení však muselo doznat výrazných změn kvůli obnaženým archeologickým situacím: v netušené míře kolidovalo s torzy zděných konstrukcí, z nichž některé pocházejí z doby před novostavbou Jírova hradu. S přibývajícím poznatky o rozsahu dochovaných historických konstrukcí vyvstala i vážná komplikace ohledně způsobu sanace vlastního zdiva schodiště. Projektant počítal s tím, že ve své dnešní podobě je schodiště prakticky celé novotvarem vzniklým při památkových úpravách hradu v 1. polovině 20. století. Proto navrhl jeho téměř kompletní vybourání a opětovné vyzdění.

Poté co došlo k odkopání západní nádvorní zdi ve větším rozsahu, jasně se ukázalo, že její líc je z této strany – pod povrchem terénu nádvoří – souvisle intaktní (středověký), a to včetně partie, kde v síle zdi vede schodiště. Při započetí bouracích prací se ihned zjistilo, že novodobá je pouze tenká cihelná plenta (obr. 17), tvořící dnešní polygonální tvar dutiny někdejšího schodiště (obr. 15). Jeho zdivo proto nebylo vybouráno, nýbrž pouze lokálně vyspraveno. V důsledku toho musel být zásadně změněn i způsob odvodu vody z přiléhajícího terénu nádvoří. Zvnějšku byla při schodišti realizována relativně velká konstrukce na jímání dešťové vody vsáklé do terénu. Nově vybudovaná konstrukce je založena na skále, při jejímž povrchu byl zdivem schodiště zároveň proražen odtokový otvor. Toto opatření přineslo z badatelského hlediska vítané rozšíření výkopu směrem do vnitřku nádvoří. Podstatně se zvětšil rozsah odkryvu pozůstatků zaniklé, dosud neznámé budovy, což ovšem také znamenalo výrazný nárůst objemu likvidovaného historického nadloží. Torzo schodiště bylo v průběhu stavebních prací operativně podrobováno stavebněhistorickému průzkumu.

Archeologický výzkum v roce 2017 probíhal i v interiéru paláce, konkrétně ve střední sklepní místnosti jižního křídla. Skrze tuto prostor byl realizován druhý odvod dešťové vody mimo prostor hradního jádra, a to jak vody do dané místnosti napršené, tak i zachycované drenážní konstrukcí na nádvoří. Za tímto účelem byly provrtány obě obvodové zdi a ve sklepní prostoru byl v její západní polovině kompletně vytěžen hliněný násyp (za účelem rozproštění drenážní konstrukce) pod dusanou podlahou až na povrch skály. Zde byly při archeologickém vý-

Obr. 4: Profil sondami na nádvoří (2017), viz obr. 3; římské číslice korespondují se značením v obr. 3; 1 – drn a kamenná dlažba; 2 – tmavě hnědá hlína s kameny a úlomky cihel; 3 – tmavě žlutý jíl; 4 – sytká hnědošedá hlína s velkým množstvím drobných kamenů; 5 – šedoohnědá hlína; 6 – hnědorezavý, slabě zahliněný jíl; 7 – žlutý písek; 8 – hnědošedá hlína; 9 – hnědočervená rozpadlá malta promísená s jílem a kameny; 10 – jako 9, ale mnohem výraznější podíl kamenů; 11 – kameny promísené rozpadlou hnědočervenou maltou; 12 – hnědožlutý homogenní jíl; 13 – hnědožlutý jíl promísený výrazným množstvím písku, nahodile kameny; 14 – žlutý jíl s kameny a rozpadlou maltou; 15 – jako 11; 16 – žlutohnědý jíl s kameny; 17 – tmavě hnědá hlína / „životní nečistoty“ na podlaze sklepa; 18 – maltová podlaha; 19 – skála; a – otisk dřevěného prvku (srov. obr. 9); b – kout zrušeného sklepa (srov. obr. 6); c – dutina. Šedými liniemi zvýrazněny povrchy prvního a druhého stratigrafického horizontu. Úsek profilu severně (vlevo) od bloku zdiva V je pohledem na stěnu sondy, a není tedy klasickým archeologickým řezem – srov. obr. 13 (zaměření autoři, kresba J. Veselý).

zkumu zachyceny pouze situace související s novostavbou Jírova hradu.

SONDY NA NÁDVOŘÍ (OBJEV POZŮSTATKŮ ZBOŘENÉHO SÍDLA)

Základní periodizace archeologických horizontů:

Stratigrafická situace vrstev těžených v liniových sondách podél západní a jižní nádvorní zdi byla poměrně jednoduchá, rozlišujeme tři základní horizonty. Do prvního (nejstaršího) řadíme vrstvy a zbytky zdív z doby existence sídla kompletně zaniklého v důsledku novostavby Jírovy rezidence. Jako druhý horizont označujeme výraznou planýrku, resp. zásepové souvrství tvořené jednak (převážně) materiálem z rozebraného zdíva oné starší zástavby, jednak přemístěným podloží (vrstvami jílu). Povrch této planýrky (obr. 4; 9), jež zahradila prostor zrušeného sklepa, přibližně značí úroveň povrchu nově rozměřeného nádvoří. Do druhého horizontu zároveň patří zdívo zříceniny paláce Jírova hradu. Třetí (nejsvrchnější) horizont souvisí s novověkými a středověkými úpravami povrchu současného nádvoří. A dále do něho zahrnujeme torza dvou zrušených zděných konstrukcí – jeden masivní základový blok zrušeného opěráku (obr. 3: VII) a zdívo nejasného účelu (obr. 3: VI).

Třetí stratigrafický horizont je tvořen několika tenkými, barevně poměrně různorodými vrstvami, jejichž celková mocnost kolísá od 15 do 50 cm. V nich je převážující složkou hlína, místy, těsně pod dnešním povrchem terénu, se dochovaly zbytky dlažeb z plochých kamenů a cihel, jež se ovšem nepodařilo datovat. V souvislejší ploše se dochovala dlažba z břidlice. Na rozhraní prvního a druhého stratigrafického horizontu se místy uložila tenká (max. 5 cm silná), nicméně vizuálně výrazná vrstva téměř čistého světlého písku (obr. 4: vrstva 7). Tuto interpretujeme jako stavební horizont stávajícího paláce. Bezprostředně pod ní totiž následuje vizuálně úplně odlišný stratigrafický horizont, který bez jakýchkoli pochybností pokládáme za prvotní (planýrovací) úpravu staveniště Jírova hradu. Ten vyrostl na pozůstatcích staršího, se zemí zcela srovnaného sídla.

Jako planýrovací materiál byl v hojné míře využit stavební odpad získaný ze zbořené zástavby. Je to v zásadě dvousložkový zásep, tvořený rozmělněnou zdící maltou a lomovými kameny různých velikostí (jsou většinou drobnější, lokálně se ale vyskytují i nakupení poměrně velkých kamenů). Zhruba stejný podíl obou složek lze vysvětlit jako důsledek vytrídění převážné většiny kamenů z rozebraných zdí k upotřebení v novostavbě. Ve zkoumané ploše byl materiál z rozebraného zdíva použit k zasypání sklepa demolované stavby a dále pro zaplnění mezery, která vznikla mezi jižní nádvorní zdí nově vyrostlého paláce a zdí zrušeného sklepa (obr. 6; 9; 10). V rámci druhého stratigrafického horizontu rozlišujeme několik vrstev, které se vzájemně většinou liší velikostí kamene a jeho celkovým podílem. V podstatě se ale jedná o jednorázově vzniklý zásep (obr. 4: vrstvy 6–16).

Pro celkovou interpretaci archeologických situací je podstatné si uvědomit, že dnešní úroveň povrchu zadního nádvoří v zásadě koresponduje s původním stavem,

Obr. 5: Jižní sonda na nádvoří, pohled k západu. Vlevo a v pozadí nádvorní zdi paláce; 1 – torzo obvodové zdi zrušeného sklepa; 2 – betonová injektáž (všechna foto Z. Neustupný, 2017, není-li uvedeno jinak).

tedy s fází novostavby hradu Jíry z Roztok. Jednak to vyplývá z polohy zbytků vjezdové brány v severozápadním koutu nádvoří. Na archivních fotografiích, zachycujících stav před konzervační úpravou, je patrné, že současná poloha dochovaného odrazníku portálu odpovídá původnímu stavu (srov. *Nachtmannová – Razím 2016*, obr. 10, 11). A jednak je směrodatná poloha ostění větracího průduchu sklepa západního křídla paláce, dodnes ústícího těsně při povrchu terénu v jihozápadním koutu nádvoří (obr. 1; 16).

Jižní sonda: Stratigrafické vztahy byly vůbec nejlépe „čitelné“ v sondě podél jižního křídla paláce, a zvláště pak v jihozápadním koutu nádvoří. Pod povrchem současného terénu tu bylo odkryto torzo zdi (obr. 3: II), jež probíhá v malém odstupu od nádvorní zdi dnešního paláce (obr. 5). Vůči jeho průčelí je odkrytá zeď orientována zřetelně šikmo, ačkoli také vede od západu k východu; svým východním koncem se odklání k severu. Nepravidelnou korunu zasypané zdi lze bez debaty interpretovat jako důsledek ubourání. Nejvíce byla snížena v jihozápadním koutu současného nádvoří – u jejího styku se západní nádvorní zdí stávajícího paláce, stratigraficky bezpochyby mladšího. V sondě bylo jasně patrné, jak je zeď paláce přímo založena na nepravidelně ubourané koruně nově zjištěné

Obr. 6: Sonda v jihozápadním koutu nádvoří, pohled k jihu; 1 – jižní obvodová zeď zrušeného sklepa; 2 – přičiná dělicí zeď v interiéru zrušeného sklepa (provázaná se zdí č. 1); 3 – základové zdivo opěráku, zapuštěné do zasypaní zrušeného sklepa; 4 – západní nádvorní zeď paláce; 5 – jižní nádvorní zeď paláce; 6 – planýrka z doby výstavby stávajícího paláce.

zdi, resp. jak tato starší zeď pokračuje za líc zdi paláce. Původní západní konec starší zdi tedy neznáme, stejně jako nevíme, kam až pokračovala opačným směrem. Na východní straně ji přerušil velký, nedatovaný výkop, který nejspíš souvisí s vybudováním opěrné zdi vstupní šije, jež vede z nádvoří do prostřední sklepní místnosti jižního křídla paláce. Z obnaženého úseku opěrné zdi šije je patrné, že tato konstrukce vznikla buď ještě ve středověku, nebo v raném novověku. Tento přímý vstup z nádvoří do sklepa tedy existoval již před památkovými úpravami (což zatím nebylo jasné). Nejspíš ale není původní, tzn. nevznikl v rámci jírovské stavební etapy. K tomuto předpokladu nás vede skutečnost, že zasypaní přiléhající k opěrné zdi šije je svým charakterem dosti odlišný vůči planýrovacímu souvrství druhého stratigrafického horizontu.

Vrátíme-li se k objevu neznámé zdi v jižní sondě, co dalšího o ní víme krom toho, že spadá do doby před výstavbou Jírova hradu? Její dochované torzo není na jižní straně lícováno (obr. 5), a to nikoli v důsledku dodatečného zeslabení (odsekání), nýbrž proto, že z dané strany byla zeď přiložena ke stěně základového výkopu, správněji ale řečeno – jak níže vysvětlíme – ke stěně větší stavební jámy. Terén (nejspíš skála), do něhož byla tato zeď zapuštěna, však kompletně zanikl během výstavby sklepů jižního křídla dnešního paláce. Jinými slovy lze říci, že diskutované torzo starší zdi bylo ze své jižní strany obnaženo při hloubení stavební jámy pro sklepy jižního křídla stávajícího hradního paláce. Došlo tedy k přesnému překryvu stěn dvou stavebních jam, přičemž starší se rozprostírala k severu, mladší naopak k jihu.

Pečlivě skládaný líc dnešní nádvorní zdi poněkud nečekaně pokračuje hluboko pod úroveň koruny starší zdi, což je překvapivé vzhledem ke stísněnosti meziprostoru (obr. 5). K jeho zaplnění posloužil výhradně materiál z rozebraného zdiva demolované zástavby, přičemž stejný zasypaní plynu přechází i přes korunu starší zdi, kde má po-

dobu 10–50 cm silného souvrství (obr. 6). Za zdůraznění stojí, že rozmělněná malta v zasypané vrstvě se strukturou a barevností přesně shoduje s maltou starší zdi (jde o nekvalitní hnědooranžovou až hnědočervenou maltu). Podle požadavku projektanta byla suť mezi zdmi těžena pokud možno co do největší hloubky, aby se dosáhlo povrchu rostlé skály, což se ale nezdařilo kvůli příliš stísněnému prostoru.

Kromě stratigrafické pozice známe i účel nově objevené zdi, a to díky zjištěním učiněným v jihozápadním koutu nádvoří. V tomto místě, tj. u styku se západní nádvorní zdí dnešního paláce, totiž byla odhalena v plné tloušťce, jež činí 1,6 m. Jasně tu bylo patrné, že ze severní strany je – na rozdíl od strany jižní – pečlivě lícována.

Byť jsme danou situaci nemohli více obnažit „z boku“, protože tomu bránil na spáru přiložený masivní blok mladšího zdiva (k jeho interpretaci a relativní dataci se vrátíme), přesto můžeme s jistotou říci, že šlo o stěnu sklepa. Jasně o tom svědčí nivelety jižní nelicované strany daného torza zdi. Podařilo se zachytit i kout zrušené sklepní místnosti: líc se v pravém úhlu zalamuje, přičemž zdi jsou vzájemně provázané (obr. 3: 5; 6). Dispozici zaniklého sklepa ovšem v mnohem větší míře ozřejmují objevy učiněné severněji, tzn. v sondě při západní straně nádvoří.

Západní sonda: Zvláště klíčový je nález další zdi v superpozici s palácem Jírova hradu. Její interpretace nečiní problémy, protože jsme ji mohli zkoumat v poměrně velkém rozsahu. Nachází se totiž v místě, kde bylo za účelem sanace schodiště nutné rozšířit liniový výkop hlouběji do nádvoří, shodou okolností právě do prostoru někdejšího (zasypaného) sklepa (obr. 7; 8). Jeho podlaha, tj. značně snížený povrch skály, představovala niveletu nutnou pro založení drenážní konstrukce. Sondu bylo zapotřebí na východní straně stupňovitě zvětšit, protože *gros* těženého terénu tvořil mocný suťový zasypaní druhého stratigrafického horizontu.

Na severní straně byla sonda rozšířena podél nově odkryté zdi, již interpretujeme jako pozůstatek zrušeného sklepa (obr. 3: I). Je to očividné z její orientace i z celkové stratigrafické situace. Vede v zásadě paralelně se zdí odkrytou v rýze podél jižního křídla paláce, přičemž je zasypaná stejným materiálem. Severní zeď sklepa se sice na první pohled může jevit jako konstrukce na spáru přiložená k nádvorní zdi stávajícího paláce, jak jsme ostatně sami chybně usoudili při jejím prvotním ohledání – v roce 2015 ve zjišťovací sondě. Omyl jsme si uvědomili v roce 2017 poté, co došlo k odkryvu druhé zdi téměř stejné orientace, tj. výše popsané jižní zdi (též zrušeného sklepa). Při opětovném, mnohem důkladnějším ohledání jsme zjistili, že severní zeď zaniklého sklepa byla v líci

svisle odsekána za tím účelem (obr. 8), aby k ní mohl být přiložen líc obvodové zdi paláce Jírova hradu. Proto líc starší zdi „nezabíhá“ do hmoty mladší zdi, jak v takových případech bývá obvyklé, nýbrž budí zdánlivý dojem dodatečného přiložení k nádvorní zdi. Odsekání líce starší zdi bylo provedeno v poměrně pravidelné svislé linii, když jsme ale už věděli, co máme hledat, bylo snadné odvodit, že podél koutové stavební spáry vede jizva po vylámaných lících kamenech.

Ani na základě nálezové situace u sanovaného schodiště neznáme východní zakončení sklepa; jeho severní stěna pokračovala za stěnu výkopu. Nicméně je zřejmé, že šlo o sklep nejméně dvouprostorový. Díky rozšíření výkopu bylo obnaženo torzo příčné dělicí zdi (obr. 3: IIa, IIb), jejíž průběh přesně koresponduje s koutem místnosti, zachyceným při jižní zdi zrušeného sklepa (obr. 3: 5). Místnosti byly vzájemně propojené. O existenci vstupu jasně svědčí přerušení dělicí zdi, resp. dochovaná jižní špaleta otvoru (obr. 3: 4; 7), umístěného lehce mimo podélnou půdorysnou osu sklepa. Otvor byl vyzděn pouze z lomových kamenů, nenacházíme na něm stopy po případné zárubni. Zatímco na jižní straně je dělicí zeď provázána s obvodovým zdivem, na severní straně je k němu přiložena na spáru. Tato skutečnost souvisí s technologickým postupem v rámci jedné fáze, a nikoli se stavebním vývojem: zdi se přesně shodují co do malty i struktury líce. V patě dělicí zdi mezi vstupem a severní zdí jsme objevili negativy dvou příčných dřevěných hranolů, jejichž funkce není zcela jasná (obr. 3: 3). Oba ležely přímo na skále, přičemž na západní straně končily přibližně v rovině líce dělicí zdi (obr. 11). Nesouvisely tedy s konstrukcí podlahy západní sklepní prostory, jejich účel patrně souvisel se zpevněním (založením) samotné dělicí zdi.

O východní místnosti zrušeného sklepa nevíme nic bližšího, její zásyp byl těžen jen v minimální míře. Podlaha jeho západní místnosti, tvořená mírně skloněným povrchem odsekane skály, byla upravena jednovrstvým maltovým potěrem o tloušťce 2 až 5 cm (obr. 4: vrstva 18).

Obr. 7: Západní sonda na nádvoří, pohled k jihu; 1 – jižní obvodová zeď zrušeného sklepa; 2 – severní obvodová zeď zrušeného sklepa; 3 – příčná dělicí zeď v interiéru zrušeného sklepa; 4 – maltová podlaha zrušeného sklepa; 5 – torzo točitého schodiště západního křídla paláce; 6 – koruna základu zdi západního křídla paláce; 7 – zdivo zrušeného opěráku. Šipka vyznačuje rozhraní mezi základem a fragmentem nadzemního zdiva opěráku. Zdivo opěráku přiléhalo k nádvorní zdi i nad úroveň dřevěné podlahy, bylo však odkopáno dělníky při hloubení sondy v roce 2017.

Obr. 8: Západní sonda na nádvoří, pohled k severu; 1 – severní obvodová zeď zrušeného sklepa; 2 – příčná dělicí zeď v interiéru zrušeného sklepa; 3 – maltová podlaha zrušeného sklepa; 4 – nádvorní zeď západního křídla paláce; 5 – nadezdívka, srov. obr. 9.

Na něm se místy uložila sytější černá vrstva hlíny s výrazným podílem uhlíků (obr. 4: vrstva 17). Maltová podlaha byla podél stávající nádvorní zdi odstraněna v souvislosti s přípravou stavební jámy této zdi, nejvíce u točitého schodiště: líc nádvorní zdi tu pokračuje ještě o 50 až 60 cm hlouběji oproti podlaze zrušeného sklepa (obr. 7). Do tohoto vkopu do skály „přetéká“ tenká, výše zmíněná vrstva hlíny, která byla primárně uložena na podlaze zrušeného sklepa a z podlahy do stavebního vkopu byla redeponována během výstavby paláce Jírova hradu (obr. 10: 2). Že jde

Obr. 9: Zjišťovací sonda na nádvoří, přiložená ke zdi (vystupující při spodním okraji snímku) západního křídla paláce, pohled k východu. Vlevo vystupuje koruna severní zdi zrušeného sklepa, srov. obr. 8: 1. Přerušovanou čarou je vyznačena báze nadezdívky, srov. obr. 3: V; 8: 5. Čerchovaná čára vede po povrchu zásypu zrušeného sklepa, resp. povrchu druhého stratigrafického horizontu. Tečkovanými liniemi a šipkami je vyznačen fragmentární dochovaný otisk dřevěného prvku, srov. obr. 3: 1, stav 2015.

Obr. 10: Dno zjišťovací sondy na nádvoří, pohled k jihovýchodu; 1 – maltová podlaha zrušeného sklepa, srov. 7: 4; 2 – vrstva, z které pochází keramika, jejíž datační mez ante quem představuje výstavba hradu Jíry z Rožtok (původně byla tato vrstva uložena na maltové podlaze – 1); 3 – hrana předstupujícího základu nádvorní zdi paláce, srov. 7: 6. Zásyp nad vrstvami 1 a 2 představuje charakteristickou ukázkou materiálu planýrky z doby výstavby hradu Jíry z Rožtok, stav 2015.

Obr. 11: Západní sonda na nádvoří, detail torza příčné zdi zrušeného sklepa – srov. obr. 8: 2, pohled k východu; 1, 2 – negativy trámů; 3 – severní obvodová zeď zrušeného sklepa se zbytky omítky.

o jednu a tutéž vrstvu (prvního stratigrafického horizontu), vyplývá z toho, že bylo možné vzájemně slepit některé střepy z vrstvy zachované na maltové podlaze se střepy v sekundárním uložení, tedy z hlíny „přeteklé“ na stěnu stavebního vkopu. Jak už bylo řečeno, v sondě u sanovaného schodiště bylo jasné patrné, že zrušený sklep byl kompletně vyplněn homogenní stavební sutí, byť místy zvrstvenou téměř čistým jílem (obr. 10). Je to *de facto* stejný materiál, jaký posloužil k zasypání jižní zdi sklepa.

Zdali byl zrušený sklep zaklenut, anebo opatřen dřevěným stropem, nedokážeme s jistotou rozhodnout; druhá možnost se zdá jako mnohem pravděpodobnější. Výška torza severní zdi sklepa činí v úrovni lince nejvíce 2,40 m. V celém svém dochovaném profilu je přiložena k odsekané skále, odkryté v koncovém severním úseku liniové sondy. Na obnažené (snížené) koruně zdi v šířce sondy byl zachycen otisk hraněného, vodorovně uloženého dřevěného prvku, snad ztužujícího (obr. 3: 1). Neznáme kompletní tloušťku severní zdi zrušeného sklepa. V šířce liniového výkopu, tj. při nádvorní zdi je totiž zčásti překryta

nízkou nadezdívkou (obr. 3: V), o jejímž účelu se můžeme jen dohadovat; nadezdívka na severní straně přesahuje za hranu staršího zdiva. Na základě porovnání maltového pojiva lze říci, že k nadezdění koruny ubourané zdi došlo už během novostavby paláce Jírova hradu. Nízká nadezdívka je rovněž ukončena maltovým potěrem, přičemž tuto úpravu pokládáme za originální, resp. finální (obr. 14). Nemyslíme si tedy, že by dané zdivo bylo původně vyšší, resp. posléze ubourané. Funkci nadezdívky, na spáru přiložené k obvodové zdi Jírova paláce, nedokážeme jasně určit, snad sloužila jako základ nějaké dřevěné konstrukce, např. sloupu pavlače při nádvorní zdi paláce.

Zásyp sklepa byl v jižní polovině narušen velkou stavební jámou, prakticky zcela vyplněnou mohutným blokem nelicovaného zdiva, které patří do třetího stratigrafického horizontu (obr. 3: VIIb). Podle dimenzí lze takřka s jistotou říci, že to je základ opěrného (neznámo kdy zaniklého) pilíře stávající nádvorní zdi. K ní byl opěrák přiložen na spáru. Blok zdiva zároveň přiléhá ke zdivu zrušeného sklepa tak, že zcela vyplňuje prostor někdejšího jihovýchodního koutu jeho západní místnosti. Na jižní straně je však od zdiva sklepa zhruba v polovině své výšky (asi 1 m pod okrajem své stavební jámy) odsazen a od této úrovně licován (obr. 6). Na zbylých dvou stranách k zeslabení naopak nedochází. Základový blok je sice pojen maltou, ale nepříliš kompaktní, a proto jej dělníci při hloubení sondy částečně prokopali (obr. 7). Na základě fragmentů nadzemního zdiva, dochovaných těsně pod současným povrchem terénu (a situovaných při východní stěně sondy) lze určit půdorysné rozměry báze vlastního opěráku: $1,46 \times 1,5$ m (obr. 3: VIIa). Ze severního nároží opěráku zbyl pouze nejspodnější pískovcový tesaný kvádr, báze jižního nároží byla naopak vyzděna z cihel, dochovaných ve čtyřech řádkách. Opěrák není zachycen ani na nejstarších fotografiích zachycujících průběh památkových úprav zříceniny v 1. polovině 20. století, těžko lze tedy soudit, kdy byl odstraněn.

Zdivo paláce nyníjší zříceniny:

Jak už bylo řečeno, v liniových sondách obnažené zdivo, jež vymezuje dnešní nádvoří, je všude pečlivě licováno, třebaže bylo od samého počátku skryto pod povrchem terénu. Vyzdívání totiž probíhalo těsně předtím, než byly pozůstatky starší zástavby zasypány stavební sutí a materiálem získaným při výkopech do podloží. Existence líce není překvapivá v případě zkoumaného úseku západní nádvorní zdi, která vyrůstala v prostoru někdejšího (ale v daném momentě ještě nezasypaného) interiéru sklepa. Jižní nádvorní zeď naopak nemohla být skládána z boku, nýbrž shora, a to kvůli blízkosti starší zdi (obr. 5). Přesto je i tato ve stejné úrovni licována, což si lze vysvětlit jejím postupným a pečlivým navyšováním. Ze situace v koutové spáře vyplývá, že nejprve narůstalo

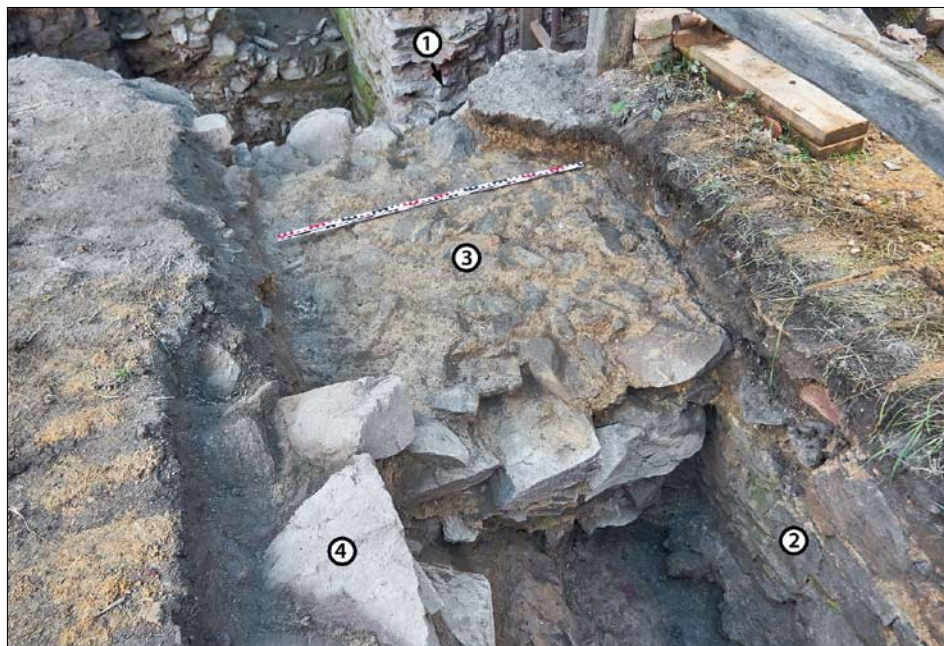
Obr. 12: Západní sonda na nádvoří, detail líce zdi západního křídla paláce, pohled k jihozápadu; 1 – maltovaná podlaha zrušeného sklepa, srov. obr. 7: 4; 2 – koruna základu, srov. obr. 7: 6. Za cihelnou plochou líce probíhá v síle zdi točité schodiště.

Obr. 13: Severní konec západní sondy na nádvoří, pohled k jihovýchodu; 1 – zeď západního křídla paláce; 2 – koruna základu nádvorní zdi; 3 – skála; 4 – nadezdívka na koruně severní obvodové zdi sklepa; 5 – torzo zdiva nejasného účelu a stříží.

zdivo jižního křídla, vzápětí poté západního křídla. Dobře je to ostatně patrné na opačné straně – v koutu přilehlé sklepní místnosti. Zde jsou na jižní zdi okamžitě zřetelné šmorce, protože vlivem nedokonalého vyměření vyčnívají z líce nádvorní zdi.

V archeologických sondách obnažený líc nádvorního zdiva má stejnou strukturu jako v úrovni nad povrchem terénu. Je takřka čistě vyskládán z lomového kamene, sporadicky z cihel. Pouze v jediném případě byly cihly použity k vyzdění souvislejší plochy líce, a sice v místě, kde je zdivo západního křídla za svým vnějším lícem výrazně zeslabeno dutinou točitého schodiště (obr. 7; 12).

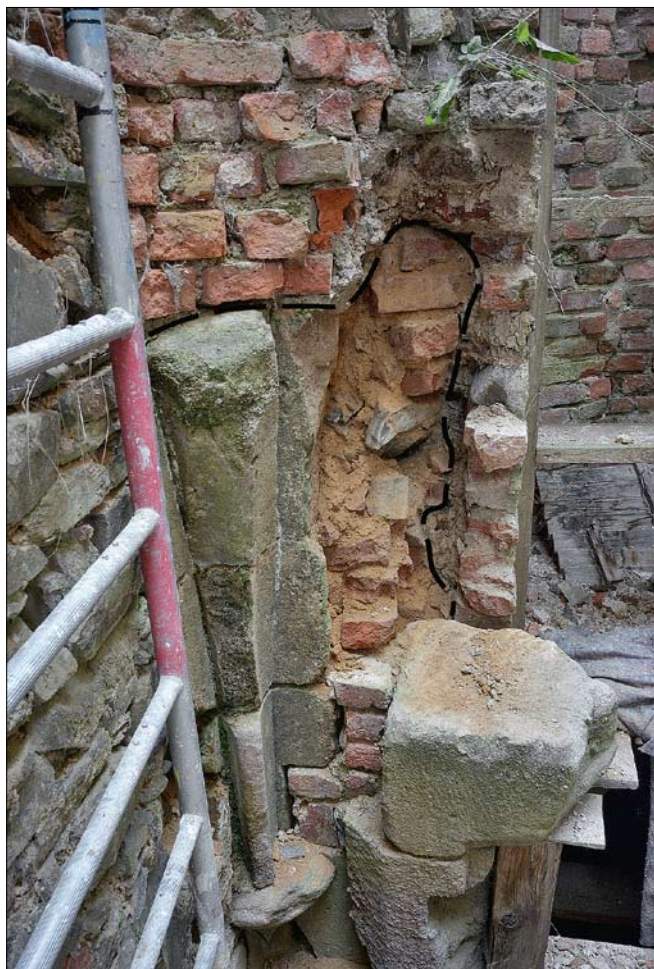
V tomto úseku byla obnažena i koruna základového zdiva přiloženého ke skále; koruna je rovná a tvořená cihlami i kameny (obr. 3: 6).

V severním koncovém úseku sondy podél západního palácového křídla, tj. vně zrušeného sklepa, se povrch skály nachází 20–30 cm pod povrchem současného terénu. Západní stěnu sondy tvořil líc stávající nádvorní zdi, kopírovaný v odstupu asi 40 cm hranou odtesané skály (obr. 13). Šlo o okraj stavební jámy pro sklepy západního křídla paláce Jírova hradu. Zdivo sklepa tu má charakter plenty, pečlivě spojené s odlámanou skálou a precizně rovně ukončené asi 40 cm pod okrajem stavební jámy (obr. 3: IV). Od této úrovně začíná vnější líc nádvorní zdi, a tedy přinejmenším do výšky oněch 40 cm od počátku skrytý pod povrchem terénu nádvoří. Z východní stěny sondy vystupovalo torzo zdi nejasného účelu a stáří (obr. 3: VI); stratigraficky je to mladší konstrukce než nadezdávka (obr. 3: V) ubourané koruny severní zdi zrušeného sklepa.

Obr. 14: Západní sonda na nádvoří, nadezdávka (srov. obr. 13: 4) na koruně severní obvodové zdi zrušeného sklepa, pohled k jihozápadu; 1 – torzo točitého schodiště; 2 – zeď západního křídla paláce; 3 – originální úprava koruny nadezdávky; 4 – torzo zdiva nejasného účelu a stáří.

Obr. 15: Východní stěna sklepní místnosti v západním křídle paláce. Torzo točitého schodiště je zachyceno ve stavu krátce předtím, než se v roce 2014 začalo hroutit. Torzálně dochované ostění vstupu na schodiště je originálně osazeno, a to včetně pravé stojky, jež nelogicky vystupuje z líce zdi. V koutu při portálu se nachází odkládací nika. Stěny schodiště byly téměř kompletně vyzděny v 1. polovině 20. století, polygonální půdorys však odpovídá středověké podobě dutiny, jak svědčí mimo jiné fragmenty původního líce ze smíšeného zdiva. Větrací průduch při horním okraji snímku ústí v jihozápadním koutu nádvoří, srov. obr. 16 (foto V. Razím, 2013).

Obr. 16: Ostění větracího průduchu sklepa v jihozápadním koutu nádvoří, srov. obr. 1: 1. V pravé části záběru je patrné torzo točitého schodiště (foto V. Razím, 2017).

Obr. 17: Sonda do konstrukce schodiště západního křídla paláce, vyznačeno rozhraní mezi středověkým jádrem zdiva a novodobým lícem.

Torzo schodiště: Z točitého schodiště, vedeného v síle západní nádvorní zdi, se v autentickém stavu dochovaly jen malé fragmenty. Na zbylých osm tesaných stupňů nasedá novodobá cihelná plenta, vytvářející polygonální tvar dutiny (obr. 15). Plenta je silná na šířku jedné cihly, za ní se už nachází originální jádro zdi z doby vzniku paláce (obr. 17). Dnešní tvar dutiny v zásadě koresponduje s původním stavem: na stěnách se místy dochovaly fragmenty středověkého líce, vyskládaného z cihel a lomových kamenů. Že šlo o schodiště polygonálního tvaru, nepřímo vyplývá i ze zbytků druhého točitého sklepního schodiště. Toto je umístěno v jižním křídle, z jeho původní konstrukce se mimo jiné dochovala klenbička završující dutinu v jádru zdi (obr. 24: 2). Klenbička má zřetelně polygonální základnu.

Co se dále týče schodiště v západním křídle, z podrobného ohledání zdíci malty vyplynulo, že torzálně dochovaný

spodní portál, s prahem umístěným těsně nad podlahou sklepní místnosti, se nachází ve své původní poloze. Nebyl tedy druhotně sesazen v průběhu konzervačních úprav zříceniny, jak se na první pohled jeví. Tím spíše je ale zvláštní, že ostění nelícuje s okolním zdivem, nýbrž od počátku předstupovalo o zhruba 5 cm.

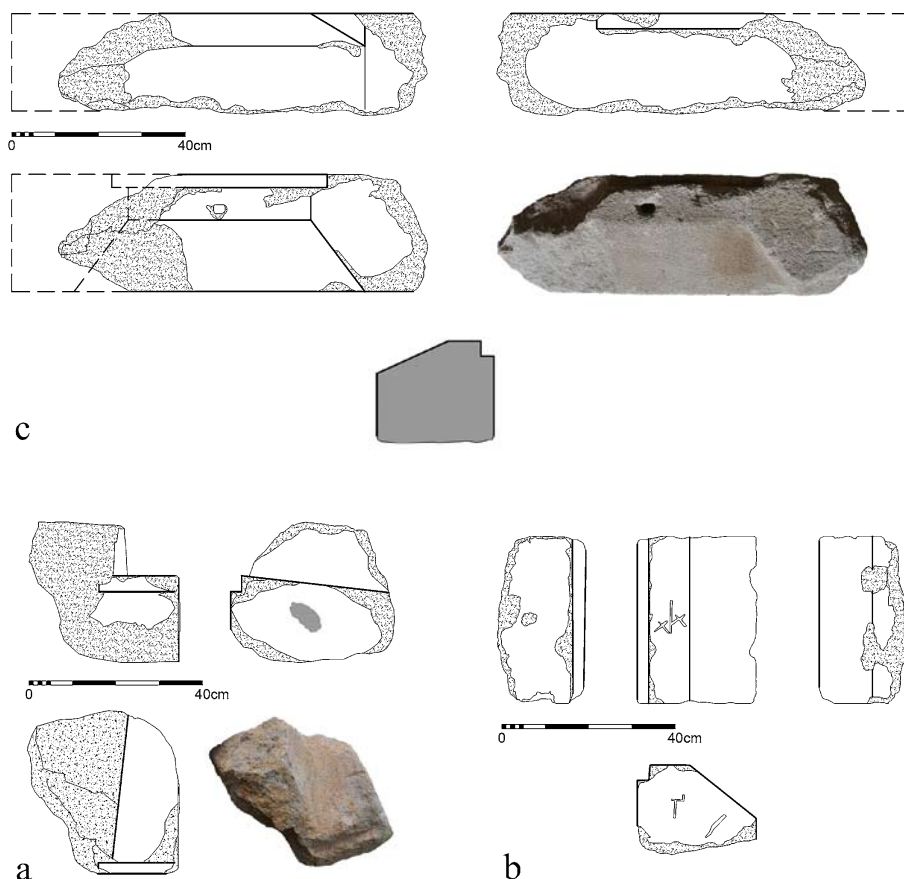
Dva otvory v nádvorní zdi: Mimo rámec liniových výkopů byly v roce 2017 zjištěny pozůstatky dvou dosud neidentifikovaných otvorů v nádvorní zdi západního křídla paláce Jírova hradu. Jsou nespíš původní a oba se nacházejí v úrovni přízemí. Jeden byl objeven při odstranění násypu u paty fragmentu originálního vnitřního líce zdi v nejsevernější místnosti křídla (obr. 3: 10). Jasně tu byly patrné obě hrany niky otvoru, obě vyzděné z cihel, jak je pro danou stavební fázi typické (obr. 18). Pravděpodobně jde o pozůstatek přímého vstupu z nádvoří. Druhý (tentokrát ne zcela průkazně doložený) otvor byl zjištěn v sousední, jižněji položené místnosti (obr. 3: 9). Nádvorní zeď tu nad povrchem terénu téměř kompletně zanikla. Aby se návštěvníci hradu nezřítili do sklepení, je zde zřízeno novodobé ohrazení. Jeden z pilířků ohrazení v sobě obsahuje zbytek originálního zdiva, a to snad včetně špalety blíže nerekonstruovatelného otvoru, asi dveřního. Fragment druhé špalety se možná dochoval v patě většího střepu zdiva.

TESANÉ ČLÁNKY A KERAMIKA ZE SOND NA NÁDVOŘÍ

Co se týče třetího stratigrafického horizontu, z jeho spodních, patrně středověkých vrstev nálezy zcela scházejí. A z nejvrchnějších vrstev pochází jen pár hrstí novověkých keramických střepů, které nedovolují bližší datování úprav povrchu nádvoří. Přestože zásypové vrstvy druhého stratigrafického horizontu byly těženy ve velkém rozsahu, nepodařilo se v nich nalézt ani jeden keramický střep. Kromě tří architektonických článků byl z této stavební sutě vyzdvížen toliko jediný další artefakt, přesněji fragment

Obr. 18: Torzo původní niky patrně dveřního otvoru v úrovni přízemí ve východní zdi západního křídla paláce – poloha viz obr. 3: 10; šipkami vyznačeny paty vnitřních hran špalet, nad nimi novodobé zdivo (foto F. Laval, 2017).

Obr. 19: Architektonické články vyzvednuté z jižní sondy na nádvoří, z vrstvy 9. Tlustými čarami vyznačeny zachované hrany a roviny opracovaného povrchu kamene, šedá plocha (u článku a) představuje dochovaný fragment ložné malty. Na jednom článku (b) jsou patrné kamenické značky (kresba a foto J. Veselý).

výrobku z pálené cihlářské hlíny. Nad jeho funkční klasifikací neváháme. Že to je torzo podpěry kuchyňského rožně, plyne z nezaměnitelné kombinace typologických znaků.

Stěžejními nálezy jsou střepy nádob a kachlů z prvního stratigrafického horizontu, konkrétně z tenké vrstvy hlíny (obr. 4: vrstva 17) překrývající maltovou podlahu zrušeného sklepa a z téže uložení, ovšem redeponované jako nejspodnější zásypová vrstva při západní nádvorní zdi (obr. 10: 2). Obě vrstvy hlíny na sebe plynule navazovaly, přičemž obsahovaly vzájemně slepitelné střepy.

Střepům z prvního stratigrafického horizontu připadá zcela zásadní význam hlavně proto, že představují první publikovaný „kalibrační“ vzorek pro periodizaci regionálního vývoje keramiky v předhusitském období. Podle stratigrafického kontextu můžeme jasně stanovit horní mez jejich datačního intervalu. Nezpopochybnitelným termínem *ante quem* je samotný počátek výstavby Jírova hradu, tedy první roky předposlední dekády 14. století. Totéž ostatně platí i pro fragment podpěry rožně z druhého stratigrafického horizontu. Vzhledem k významu nálezů publikujeme všechny okrajové zlomky a téměř všechny další zlomky s výzdobou.

Architektonické články: V sufových vrstvách druhého stratigrafického horizontu byly nalezeny celkem tři fragmenty tesaných architektonických článků (obr. 19), všechny v úzkém prostoru mezi jižní zdí zrušeného sklepa a nádvorní zdí jižního palácového křídla zříceniny. Všechny

jsou zhotoveny ze stejného materiálu – hrubozrnného písčivce světle hnědých odstínů. Není pochyb, že prvky pocházejí ze zbořeného zástavby, a jako takové tedy *de facto* přináleží prvnímu stratigrafickému horizontu. Zjevně to nejsou výrobky z doby výstavby Jírova hradu, které by byly jakožto nepodařené kusy vhozeny do planýrovacího zásypu. Důkazem jsou větší či menší nálepy malty na ložných plochách všech článků, přičemž pojivo se přesně shoduje s maltou zdi prvního stratigrafického horizontu. Stejným důkazem jsou i zbytky červeného nátěru, dochované na jednom z prvků. Všechny tři fragmenty lze určit jako ostění okna (oken) pravoúhlého tvaru, s výrazně okosenými hranami.

Podpěra kuchyňského rožně: Fragment poměrně masivního výrobku z cihlářské hlíny, vyzdvížený z druhého stratigrafického horizontu, sice nedovoluje celkovou tvarovou rekonstrukci, jeho funkční určení je přesto nepochybné (obr. 20: 5). Jasně vodítko představují tři částečně dochované kruhové otvory charakteristického prů-

měru cca 5 cm. Dalším určujícím znakem je tloušťka výrobku, a to jako parametr současně metrický i typologický, protože zřetelně pozorujeme typické trapézovité zúžení profilu.

Evidence pozdně středověkých a časně novověkých keramických podpěr rožňů v českých zemích je dosud velmi skrovná, což ale podle všeho souvisí s tím, že tuzeští badatelé vůbec nevěděli o jejich existenci. Jak jinak si lze vysvětlit skutečnost, že teprve v současnosti se díky dvojici autorů, poučených studiem poměrně bohaté zahraniční literatury, podpěry rožňů „náhle“ a v nemalém počtu doslova vynořily mezi archeologickými nálezy z Prahy (Cymbalak – Dejmal 2015).

Kuchyňská a stolní keramika: Soubor zlomků nádob z prvního stratigrafického horizontu (obr. 20: 6–31), ač nepříliš početný, pokládáme za docela reprezentativní vzorek z hlediska morfologického i typologického (celkem 167 zlomků, po slepení 147). Střepy lze rozřadit do dvou keramických tříd. Zdaleka nejpočetněji, kolem 95 %, je zastoupena kvalitní tenkostěnná keramika, tvrdě pálená do okrových, růžových či (nejčastěji) světle žlutých odstínů. Povrch některých střepů je světle oranžový, u některých nádob ale vlivem přezahu došlo k tmavě šedému zbarvení. Povrch několika nádob nese výrazné známky kuchyňského použití, a to v řadě případů až do té míry, že původní světlý povrch střepu téměř kompletně zšedl (srov. obr. 20: 28).

Obr. 20: Keramika z vrstev uložených v době existence zaniklého sídla (6–31) a v době výstavby hradu Jíry z Roztok (1–5). Nálezy ze sondy v prostřední sklepní místnosti jižního křídla paláce: 1–4 (zásyp koruny základu západní zdi). Keramika ze západní sondy na nádvoří: 5 (vrstva 12); 6–31 (vrstva 17). Druhy výrobků: kachle (3, 4, 29–31); podpěra kuchyňského rožně (5); kuchyňské a stolní nádobí (vše ostatní); obroušením hran upravené střepy nádob – pomůcky nejasného účelu (26, 27; tečkované linie – obroušené hrany). Čísla v kroužku značí keramiku kvalitně pálenou do světlých (nejčastěji žlutých) odstínů (foto a kresba autoři).

Co se týče tvarové škály, počtem nejméně 11 exemplářů výrazně dominují hrnce, nejméně třemi exempláři jsou zastoupeny pokličky, po jednom i džbán a mísa. Okraje džbánu i mísy jsou typické pro daný druh nádob (mísa je klasickou ukázkou pernice). Co se týče hrnců, naprosto převažuje jedna typologická skupina okrajů – ovalených, pokaždé uvnitř (byť někdy jen mírně) vyžlabených; z dalších výrazných tvarů je jedním příkladem zastoupeno okruží. Zdá se, že převážná většina nádob této keramické třídy byla zdobena červeným malováním, ať vodorovnými linkami a vlnovkami kolem dokola, krátkými svislými pruhy nebo obloučkovitými tahy. Jeden okrajový zlomek hrnce je opatřen jedním páskem radélkového dekoru. Výduť nádob jsou buď hladké, nebo profilované vývalky. Mezi okrajem a výduť jsou některé hrnce opatřeny mělkými a úzkými vodorovnými rýhami kolem dokola.

Zbylých 5 % střepů náleží relativně hrubší keramické třídě, pro niž je charakteristický světle cihlový odstín, a to buď v celé tloušťce střepu, anebo – v případě silnostěnných nádob – v kombinaci s tmavým jádrem (tzv. sendvičový efekt). Do této skupiny spadají jen dva okraje, jeden patří hrnci (klasické okruží vysoké varianty), druhý míse (okraj typický pro pernice).

Dva střepy byly záměrným obroušením hran upraveny jako pracovní nástroj. Účel těchto pomůcek však zůstává nejasný, byť v literatuře dohledáme řadu přímých analogií od pozdně hradištního období až po pozdní středověk a od vesnického prostředí po hradní lokality. Publikovaná představa, že šlo o hrnčířské čepele (Justová 1981), se ukazuje jako lichá. Ostatně na Krakovci lze výrobu keramiky bezpochyby vyloučit.

Z celkového charakteru souboru jasně vyplývá, že Krakovec spadá do rozsáhlého keramického okruhu charakteristického pro severozápadní Čechy a významně zasahujícího i do středních Čech (přinejmenším na Rakovnicko a Slánsko). Nejlépe je tento okruh, definovaný podle výrazného zastoupení tenkostěnné světlé keramiky s červenou malovanou výzdobou, zmapován na nálezech z Mostu. Krakovec je příliš vzdálen na přímé srovnání, nicméně soubor z podlahy zrušeného sklepa pod jeho dnešním nádvořím očividně vykazuje rysy podobné té mostecké keramice, jež je datována do pokročilé 2. poloviny 14. až 1. poloviny 15. století (srov. Klápště 2002). Více či méně blízké analogie lze samozřejmě dohledat i v bližších lokalitách, pokaždé ovšem scházejí pevné opory absolutního datování. Jako jeden příklad za všechny lze uvést nálezy ze známé zaniklé vsi Svídna na Slánsku, kde mezi červeně malovanou keramikou shledáváme v podstatě totožné varianty ovalených okrajů jako na Krakovci. Jejich navržené rámcové datování do 15. století bylo ale pouze odhadnuto (Smetánka 1988, obr. 21: 2, 3, 6). O to více vynikne důležitost přesně datovaného souboru z Krakovce.

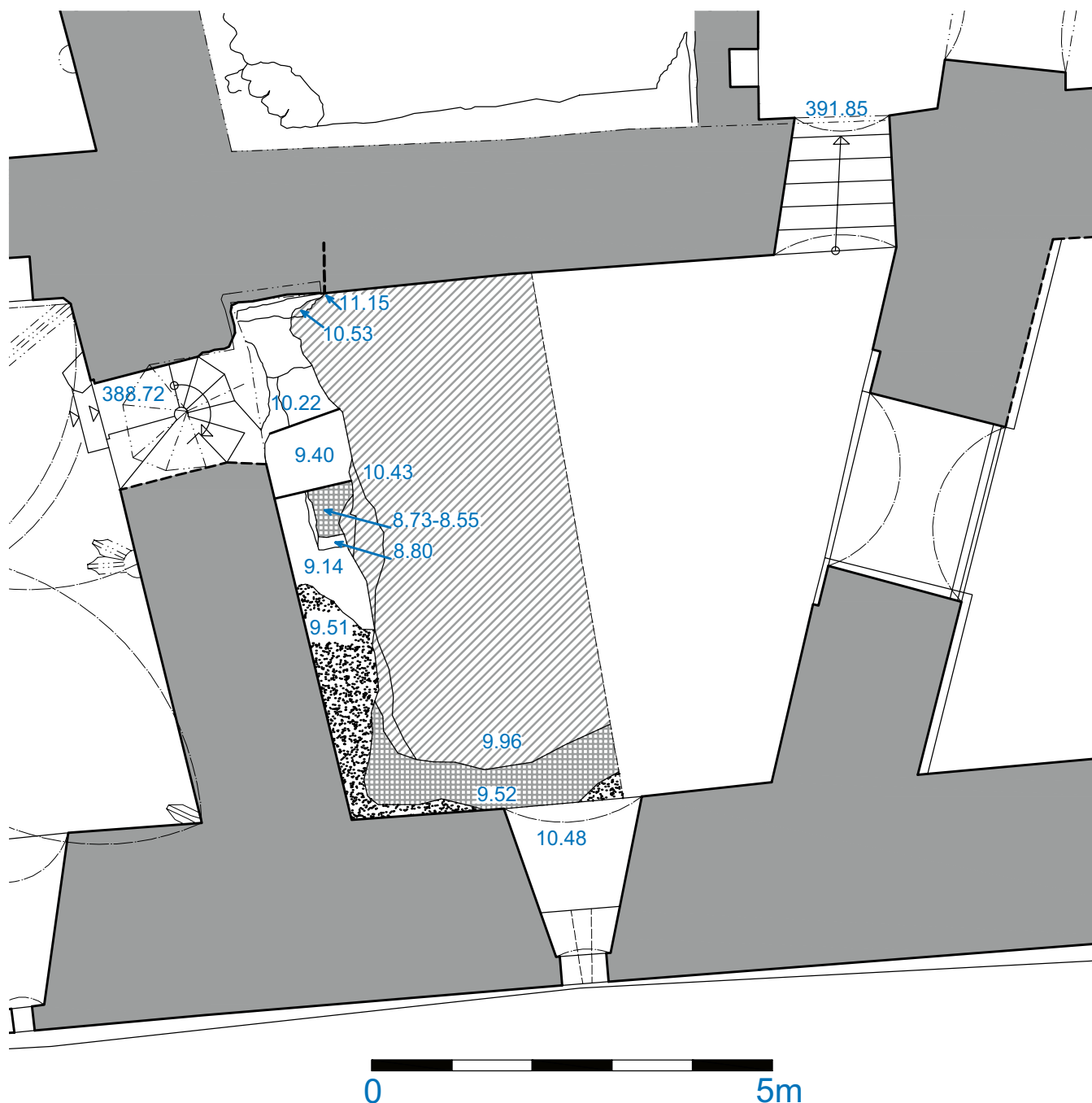
Nabízí se srovnání s poměrně reprezentativními keramickými nálezy z blízkého hrádku Angerbachu u Kožlan. Mezi nimi nacházíme analogie k vysokým okružím z krakovceckého souboru. Tento je však celkově hodně odlišný, a to hlavně dominantním zastoupením světlé keramiky s ovalenými, uvnitř vyžlabenými okraji, jejichž přímé analogie na Angerbachu naopak scházejí (srov. Durdík 2004). Zůstává otázkou, zdali lze daný rozdíl vysvětlit jiným chronologickým kontextem (zánik Angerbachu není možné

blíže datovat), případně vazbou Angerbachu k odlišnému keramickému okruhu. Nutno totiž zdůraznit, že Krakovec se nachází na samém jižním okraji severozápadočeského keramického okruhu. Není pochyb, že okraje nazývané vysoká okruží (zastoupené i na Krakovci – obr. 20: 15) reprezentují závěr keramické sekvence na Angerbachu. Autor výzkumu datoval jeho opuštění do 1. poloviny 14. století (Durdík 2007, 94–95), což ale budí jisté pochybnosti, vedoucí k hypotetickému návrhu posunout horní mez datačního intervalu do ještě mladšího období, konkrétně o jedno půlstoletí (srov. Kypta 2008, 586–590).

Hodnocení prezentovaného souboru z Krakovce lze zakončit lapidárním konstatováním, že po všech stránkách, včetně typologické, koresponduje s doposud jen mlhavou představou o charakteru keramiky na Rakovnicku v předhusitském období. Nálezy samy o sobě bychom ale nedokázali blíže datovat. Ještě jednou proto zdůrazníme vzácnost souhry nálezových okolností, díky níž víme, že k „uzavření“ souboru došlo na začátku 80. let 14. století. Hlavně podle relativně nízkého stupně fragmentarizace střepů, tzv. nerozšlapaných (v souboru je zastoupeno i velké torzo hrnce), předpokládáme, že časový odstup mezi výrobou většiny nádob a depozicí střepů nebude delší než jedno desetiletí, ba spíše bude činit jen pár let. Nicméně otázkou zůstává, zdali soubor obsahuje starší příměs. A na druhou stranu je třeba dodat, že zde prezentovaný soubor představuje sice pevné, ale v jistém smyslu přece jen orientační datační vodítko: podobná, ne-li prakticky neodlišitelná keramika mohla být ve zdejší regionu vyráběna i v pozdějších desetiletích.

Kachle: Mezi nálezy z prvního stratigrafického horizontu lze bezpečně rozpoznat 28 zlomků kachlů, z nichž šest je možné tvarově klasifikovat. Jeden zlomek patří komorovému exempláři (obr. 20: 29), pět dalších (včetně dvou okrajů) kachlům nádobkovým (obr. 20: 30, 31). Všechny zlomky kachlů náležejí jedné (světlé – žlutavé) keramické třídě, a sice té, která dominuje v souboru kuchyňské a stolní keramiky. Přítomnost komorových kachlů dokládá typologicky nezaměnitelný zlomek okraje komory; na vnitřní stěně střepu je navíc jasně patrné zakouření. Střepy nádobkových kachlů rovněž bezpečně rozpoznáme, a sice podle tvaru okraje v kombinaci s drobnými nálepy mazanice na jedné ze stěn. Spíše to jsou zlomky kachlů s ústím pravoúhlým než trojúhelným, každopádně nikoli kruhovým. Nutno ale zdůraznit, že všechny zlomky se vejdou do hrsti, což samozřejmě značně limituje úvahy o druhové a typologické škále kachlů použitých v kamnovém tělese.

I přes celkově nízký počet zlomků kachlů máme před sebou cenný soubor svého druhu, totiž jeden z mála dokladů kamnářských výrobků, jež lze nejen blíže datovat, ale vůbec bezpečně klást do vývojové periody odpovídající vládě prvních tří lucemburských panovníků na českém trůně. Tento stav pramenné základny ovšem neodráží dobovou realitu. Výsledky stavebněhistorického bádání z poslední doby jasně prokazují, že na hradech se kachlová kamna běžně rozšířila nejpozději v průběhu vlády Karla IV., resp. s vysokou měrou pravděpodobnosti už za Jana Lucemburského (blíže Havlíček – Kypta a kol. 2017, 45–47; Kypta – Žegklitz 2017, 21–22). Na případnou námitku, že Krakovec mohl mít původně, tzn. před novostavbou Jírovy

Obr. 21: Sonda ve sklepe jižního křídla paláce. Šrafkami vyznačen povrch skály, mřížkováním povrch ponechaného zásypu, zmrštěnými plochami betonová injektáž; k zkráceným niveletám je třeba přičíst 380.00 Bp (zaměření zdiva paláce I. Zastoupil – J. Král, 2007; zaměření nálezových situací autoři, finální kresba J. Veselý).

rezidence, charakter spíše tvrže nežli hradu, lze odpovědět poukazem na čerstvě publikovaný nález souboru nádobkových kachlů z tvrže v Tiché u Kaplice, zařazených už do 3. čtvrtiny 13. století (Hložek 2018). I pokud by tento datační interval doznal korekce, pak by se jeho horní mez posunula – vzhledem k typologickému rázu kachlů samých – maximálně o pět desetiletí do pozdějšího období. Z širší srovnávací perspektivy plyne nutnost střídmeho hodnocení prezentovaných zlomků krakoveckých kachlů: že se jedná o doklad pro danou dobu relativně výjimečný, příčinně souvisí pouze a jen s dnešním kusým stavem pramenné základny.

SONDA V JIŽNÍM KŘÍDLE PALÁCE

Druhým místem, kde v roce 2017 proběhl archeologický výzkum, byl interiér jižního křídla stávajícího paláce, konkrétně prostřední sklepní místnost. Podle požadavku projektanta došlo v její západní polovině k odstranění veškerého zásypu pod podlahou, a tedy úplnému obnažení povrchu skály. Mocnost těžného zásypu postupně narůstala od severu k jihu. Pod severní stěnou místnosti skála prakticky probíhá v úrovni podlahy, poté lehce klesá k jihu. Zhruba od poloviny místnosti se skála relativně více sklání, takže při jižní obvodové zdi paláce činí mocnost zásypu přibližně 1 m (obr. 23). Líc severní zdi tedy nasedá přímo na povrch skály, rovněž tak líc jižní zdi, který více-

Obr. 22: Sonda v jižním křídle paláce, pohled do jihozápadního koutu místnosti; 1 – dutina v místě točitého schodiště; 2 – zbytek tesaných stupňů schodiště; 3 – betonová injektáž.

Obr. 23: Sonda v jižním křídle paláce, jižní konec východního profilu; 1 – skála; 2 – betonová injektáž; 3 – hliněný zásyp.

méně plynule pokračuje i pod dnešní podlahu, jejíž úroveň se prakticky nezměnila od doby vzniku paláce.

Dosti odlišný je však způsob založení západní zdi, oddělující nárožní sklepní místnost. Líc této zdi totiž nenasedá přímo na povrch skály, nýbrž na rozšířené základové zdivo. Tuto stěnu místnosti kopíruje v odstupu necelého 1 m výrazný umělý zlom skály, která je zde víceméně svisle odsekaná. Mezi zdí a skálou tedy vznikla docela široká mezeře, zčásti vyplněná základovým zdivem (obr. 24). Na tom by ještě nebylo nic zvláštního, protože podlaha sousední (západní) sklepní místnosti se nachází podstatně níže než podlaha střední sklepní místnosti. Je dobře představitelné, že při lámání skály před vlastním založením zdiva Jírova hradu nebyla přesně vyměřena budoucí vnitřní dispozice paláce: stupeň vysekaný pro západní sklepní místnost byl v místě dělicí zdi o 1 m širší, než bylo

zapotřebí. Co však nedovedeme pochopit, je značně komplikovaný průběh koruny základového zdiva v této mezeře, tedy pod západní stěnou místnosti, v níž proběhl výzkum.

Koruna základu je stupňovitě upravená, přičemž v severozápadním koutu místnosti vystupuje k povrchu skály, resp. k podlaze místnosti. Základ tu má formu většího bloku zdiva, na jižní straně – kolmo na západní stěnu místnosti – pečlivě lícovaného. Tuto situaci lze vysvětlit existencí točitého, v síle dělicí zdi vedeného schodiště, kterým se z nádvoří sestupovalo do sklepa. Ze schodiště se dochovaly jen malé zbytky, nadto novodobě upravené. Jisté je, že se jím vcházelo do nárožní sklepní místnosti. Zdali i do místnosti střední, to můžeme jen předpokládat. Do této prostory každopádně těleso schodiště zčásti vystupovalo z hmoty dělicí zdi. Tuto skutečnost tedy můžeme pokládat za důvod, proč v daném místě základ dělicí zdi vystupuje tak vysoko. Fungoval totiž jako základ schodiště. Jeho původní korunu ovšem neznáme, neboť situaci tu znejasnila částečná destrukce původního základového zdiva, dílem jistě spojená s opakovanými novodobými úpravami funkčního torza schodiště. Podivné však je, že základové zdivo západní zdi přechází do líce severní zdi sklepa – a to formou spáry (obr. 24: 4), jako kdyby šlo o zbytek nějaké star-

ší konstrukce, což ovšem můžeme bezpečně vyloučit na základě naprosté shody zdící malty. Situaci si vysvětlujeme jako projev dílčí změny v samých počátcích výstavby stávajícího paláce. Spára začíná od povrchu skály (tedy přímo od paty stěny) a končí ve výšce cca 30 cm nad podlahou. Nejspíš vedla dále vzhůru, byla ale setřena při rozsáhlé novodobé úpravě líce zdiva. Korunu základového zdiva bylo možné odkrýt pouze do poloviny délky stěny, dále k jihu je překryta silnou betonovou krustou, vzniklou při injektáži. Odkrytá koruna základového zdiva je tak složitě tvarovaná, že rezignujeme na popis, raději připojujeme několik fotografií z různých úhlů (obr. 24; 25; 26), které spolu s niveletami (srov. obr. 21) skýtají názornou představu o průběhu ústupků.

Keramika: Z nejspodnější úrovně zásypu koruny základu západní zdi byl vyzdvížen menší soubor kera-

Obr. 24: Sonda v jižním křídle paláce, pohled do severozápadního koutu místnosti; 1 – novodobá zazdívka vstupu z nádvoří na točité schodiště; 2 – originální cihelná klenbička schodiště; 3 – základové zdivo paláce; 4 – spára, pravděpodobně technologická; 5 – hrana kolmo odsekané skály.

Obr. 25: Sonda v jižním křídle paláce, detail situace základového zdiva na obr. 24, pohled k severu; 1 – betonová injektáž.

mických střepů, jejichž datační mez *ante quem* můžeme bezpečně spojit s roky výstavby Jírova hradu (obr. 20: 1–4). Střepy pocházejí z vrstvy, již lze interpretovat jako stavební horizont: spočívala přímo na koruně základu a obsahovala výrazné množství rozmělněné malty, která přesně koresponduje se zdící maltou „jírovské“ fáze. Celkem bylo nalezeno šest zlomků nádob, které se charakterem keramické hmoty i typologií dvou okrajů hrnců ještě hlásí k hradištní tradici, což ale nevylučuje datování do 14. století. Všechny šest zlomků přísluší jedné, poměrně hrubé keramické třídě, s velkým množstvím křemičitého ostriva; střep je pálen do tmavě hnědých až černých odstínů (povrch střepu je někdy relativně světlejší oproti jádru). Jedním zlomkem

Obr. 26: Sonda v jižním křídle paláce, detail situace základového zdiva na západní straně místnosti, pohled k západu (kolmý pohled vůči obr. 25); 1 – betonová injektáž, srov. obr. 22: 3; 2 – točité schodiště.

je zastoupena klasická ukázka vzhůru vytaženého okraje, datovatelného jen hodně rámcově do 2. poloviny 13. až 1. poloviny 14. století. Druhý nalezený okraj můžeme obecně zařadit mezi okruží a intuitivně datovat do 1. poloviny 14. století. V téže zásypové vrstvě bylo ještě nalezeno 28 zlomků kachlů (obr. 20: 3, 4), které keramickou třídou (žlutavým střepem) přesně korespondují s kachli pocházejícími z prvního stratigrafického horizontu ze sond na nádvoří.

METODICKÁ LEKCE JAKO ZÁVĚR

Domníváme se, že archeologický výzkum nepopíratelně doložil existenci vrchnostenského sídla, které z povrchu terénu kompletně zmizelo v důsledku novostavby hradu Jíry z Roztok. Proč jsme přesvědčeni, že šlo o tvrz či hrad? Jiná interpretace podle nás ani nepřichází v úvahu, a to nejen vzhledem k celkovým dimenzím (zrušeného) sklepa, ale i nálezům tesaných architektonických článků a kachlů. Obě tyto kategorie artefaktů představují v kontextu předhusitského venkova jednoznačný doklad existence šlechtického sídla. Neřešitelná je nicméně otázka, zda-li přece jen nedošlo k přenesení vrchnostenského sídla. V úvahu připadají dvě eventuality: sídlo buď kontinuálně existovalo v místě hradu Krakovce, anebo se původně nacházelo v intravilánu Krakova.

Strohé konstatování, že archeologie čerstvě posunula počátek hradu Krakovce přinejmenším o jedno desetiletí hlouběji do minulosti, dosavadní výklad jeho dějin nijak zásadně nenarušuje, toliko aditivně doplňuje. Z čistě historiografického pohledu vlastně není příliš podstatné, že zakladatelem dozajista nebyl Jíra z Roztok, nýbrž někdo z jeho předchůdců, a nikoli nutně Jan, uváděný v písemných pramenech zprvu s predikátem z Krakova, posléze z Krakovce. Sídlo charakteru tvrze či hradu zde mohlo existovat ještě o něco dříve. Nalezená okenní ostění vypovídají o stavební činnosti ve 3. čtvrtině 14. století, což ale nevylučuje existenci ještě starší fáze. Ať tomu bylo tak či onak, nově vynořený otazník nad osobou zakladatele ponouká k mnohem závažnějším úvahám.

Předně stojí za zdůraznění, jak si nikdo z uznávaných specialistů na středověkou architekturu nepřipustil, že by Jírův hrad mohl vyrůst přímo na místě staršího sídla. Tato eventualita byla dokonce považována za (téměř) vyloučenou, což explicitně vyjádřili D. Menclová a J. Muk. Přesvědčivě operovali dvěma fakty. Jednak argumentovali, že organismus stávajícího hradu vznikl jako novostavba bez jakýchkoli známek využití starších konstrukcí, a jednak upozornili, že jeho zdívo neobsahuje (jasně rozlišitelný) druhotně použitý materiál. Sluší se samozřejmě zdůraznit, že případ kompletně demolovaného Krakovce spadá do sféry hradů (tvrzů) „spatřitelných“ jedinečně očima archeologie. Právě tím ale nabývá velké metodické závažnosti, byť představuje doklad spíše ojedinělého děje v praxi historického stavitelství. V daleko větší míře docházelo k přestavbám, tedy alespoň minimálnímu využití starších konstrukcí. Jírův hrad je naopak novostavba v pravém smyslu slova, třebaže nikoli na „zelené louce“.

Další z pověstných výjimek potvrzujících pravidlo se souhrou okolností nachází v blízkém okolí. Ve vzdálenosti 12 km vzdušnou čarou leží v nitru někdejšího loveckého

hvozdu původně královský hrad Týřov, jehož raný stavební vývoj se v poslední době dočkal reinterpretace mimo jiné stran stáří dochované dispozice. Z písemných pramenů vyplývá, že zakladatelem Týřova byl Václav I. Z poznatků nedávného stavebněhistorického průzkumu a výsledků dendrochronologických analýz je však zřejmé, že hrad, který se dochoval v podobě zříceniny, vznikl v podstatě jako novostavba „teprve“ za Přemysla Otakara II. (Razím 2002, 659–661; 2005; 2017, 165). Ačkoli neexistuje řádná publikace rozsáhlého archeologického výzkumu Týřova (která by mohla přinést přímé důkazy), působí důvěryhodně Razímův úsudek, že původní sídlo, nejspíš menší lovecký hrad, bylo (téměř) kompletně demolováno. Zmizelo tedy podobně jako prvotní Krakovec. Tentokrát dokážeme konkrétněji postihnout i časový odstup obou novostaveb, činil dvě až tři desetiletí.

Na mysl se dere otázka, co konkrétně zapříčinilo tak razantní přerýv ve stavebním vývoji Krakovce i Týřova. Impulzem sotva byla náhodná katastrofická událost jako třeba na blízkém Křivoklátě. Zde se na ploše nádvoří tzv. dolního hradu nacházela ve 13. století rozsáhlá palácová budova, kompletně srovnaná se zemí poté, co vyhořela (předběžně Durdík 1978). Okolnosti proměny Krakovce i Týřova naopak jasně nasvědčují plánovanému rozhodnutí. Hlavním (a společným) důvodem nejspíš byla ambicióznost nového stavebního záměru, zcela se lišícího od dispozice a velikosti původního sídla. Obvyklá úspornost, resp. snaha o využití starších konstrukcí, šla proto stranou. Při těchto úvahách může na první pohled zarazit, že v zasypávaných sklepech zaniklého Krakovce zůstaly ponechány velké úseky zdíva, které samozřejmě mohly snadno posloužit jako zdroj kamene pro novostavbu. Kamene ale bylo na staveništi dostatek, neboť sklepní prostory Jírova hradu si vyžádaly odlámání rozsáhlých partií skály.

*Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: **Archeologie**, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.*

MGR. JAN KYPTA, PH.D.; MGR. FILIP LAVAL, PH.D.; PHDR. ALENA NACHTMANNOVÁ, PH.D.; MGR. ZDENĚK NEUSTUPNÝ; ING. ARCH. JAN VESELÝ – NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVISŤE STŘEDNÍCH ČECH V PRAZE

VIDANÉ PRAMENY A LITERATURA

- Anderle, J. 2008: Uspořádání bytů v některých velkých hradech doby Karla IV., in: Svorník 6. Funkční a prostorové uspořádání budov. Praha 2008, s. 13–32.
- Cymbalak, T. – Dejmal, M. 2015: Brick spit-supports – a little known part of kitchen furnaces, in: Forum urbes medii aevi IX. Bricks and building ceramics in medieval and modern urban architecture of central Europe. Brno, s. 272–289.
- Durdík, T. 1978: Archeologie k počátkům a podobě přemyslovského Křivoklátu. Výsledky první etapy výzkumu (1973–1975), Archeologické rozhledy 30, s. 304–320.
- Durdík, T. 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
- Durdík, T. 2004: Nálezy z hradů přechodného typu (Hlavačov, Angerbach, Tachov). Castellologica bohemia Fontes I. Praha.
- Durdík, T. 2007: Hrad přechodného typu v Čechách. Praha.
- Durdík, T. – Sušický, V. 2000: Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Střední Čechy. Praha.

- Havlice, J. – Kypta, J. a kol. 2017: Gotické kachle z Jindřichova Hradce. České Budějovice.
- Hložek, J. 2018: Kolečce nádobkových kachlí ze starého paláce tvrže v Tiché, okres Český Krumlov, in: J. Šrejberová ed., Kachle a kachlová kamna. Sborník příspěvků z mezinárodní konference k výstavě Svět kachlových kamen, Oblastní muzeum v Mostě, 19.–20. dubna 2018. Ústí nad Labem, s. 58–70.
- Justová, J. 1981: Hrnčířské čepce z doby hradištní v Čechách, in: Praehistorica 8 – Varia Archaeologica 2, Praha, s. 277–280.
- Klápště, J. 2002: Svědectví artefaktů, in: J. Klápště ed., Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226). Mediaevalia archaeologica 4. Praha – Most, s. 10–34.
- Kočka, V. 1936: Dějiny Rakovnicka. Rakovník.
- Kypta, J. 2008: O metodě typologického výzkumu hradů (na příkladu tzv. hradů přechodného typu), Archeologické rozhledy 60, s. 565–610.
- Kypta, J. – Žegklitz, J. 2017: Gotické a renesanční kamnářství v českých zemích, in: J. Šrejberová ed., Svět kachlových kamen. Kachle a kachlová kamna severozápadních Čech. Most, s. 20–39.
- Láska, V. 1993: Ke znovuotevření hradu Krakovce, Památky středních Čech 7, č. 3, s. 50–54.
- LC I/1: Tingl, F. A. ed.: Libri confirmationum I/1. Praha 1867.
- LC I/2: Emler, J. ed.: Libri confirmationum I/2. Praha 1874.
- LC II: Tingl, F. A. ed.: Libri confirmationum II. Praha 1868.
- LC III–IV: Emler, J. ed.: Libri confirmationum III–IV. Praha 1879.
- Menclová, D. 1972: České hrady 2. Praha.
- Mikovec, F. B. 1860: Starožitnosti a památky země české I. Praha.
- Nachtmannová, A. 2014: Der niedere Adel im Pürglitzer Gebiet in vorhussitischen Zeit und seine Aufstiegsmöglichkeiten, in: J. Fajt – M. Hörsch – V. Razím edd., Krivoklát – Pürglitz. Jagd – Wald – Herrscherrepräsentation. Studia Jagellonica Lipsiensia 17. Ostfildern, s. 225–231.
- Nachtmannová, A. – Razím, V. 2016: Záchrana a konzervace hradu Krakovce v první polovině 20. století, Památky středních Čech 30, č. 1, 2016, s. 13–34.
- Novosadová, O. – Muk, J. 2013: Hrad Krakovec. Stavebněhistorický průzkum, Památky středních Čech 27, č. 2, s. 43–60 (textově nezměněná verze rukopisného elaborátu z roku 1976, uloženého v archivu NPÚ ÚOP SČ v Praze).
- Razím, V. 2002: K otázkám stavebního vývoje a původu hradu Týřova. Poznámky k metodice výzkumu hradů v bývalém královském hvozdu, Archeologické rozhledy 54, s. 625–680.
- Razím, V. 2005: K vývoji a interpretaci hradu Týřova ve 13. století, Průzkumy památek 12, č. 1, s. 73–88.
- Razím, V. 2017: Doplnění poznatků o stavebním vývoji věžového paláce hradu Týřova, Průzkumy památek 24, č. 1, s. 160–166.
- RBM IV: Emler, J. ed.: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV. Praha 1892.
- RT II: Emler, J. ed.: Reliquiae tabularum terrae II. Praha 1872.
- Sedláček, A. 1891: Hrady, zámky a tvrže Království českého VIII. Rakovnicko a Slánsko. Praha.
- Sedláček, A. 1914: Zbytky register králův Římských a Českých 1361–1480. Praha.
- Smetánka, Z. 1988: Život středověké vesnice. Zaniklá Svídna. Praha.
- Šimůnek, R. 2007: Comes aneb (Dis)kontinuita v pojetí pozdního středověku, in: E. Doležalová – R. Šimůnek edd., Od kníza ke králi. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Zemličky. Praha, s. 404 až 422.
- Záruba, F. 2014: Hrady Václava IV. Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci. Praha.
- Záruba, F. 2015: Hradní kaple II. Doba lucemburská. Praha.

EINE DEMOLIERUNG UND EIN NEUBAU ODER DIE ENTSTEHUNG DER BURG KRAKOVEC IN DEN ACHTZIGER JAHREN DES 14. JAHRHUNDERTS

Die verhältnismäßig gut erhaltene Ruine der Burg Krakovec (auch Roths Schloss, Bez. Rakovník [Rakonitz], Mittelböhmen) stellt eines der wichtigsten Beispiele der Adelsresidenzen der Vorhussitenzeit in den böhmischen Ländern dar. Die Burg befand sich am Rand des wichtigsten königlichen Jagdforstes, dessen Zentrum in der unweiten Burg Krivoklát (Pürglitz, Bez. Rakovník) war. Die Burg Krakovec ist in heutiger Gestalt als Neubau in der ersten Hälfte der 1380er Jahre entstanden. Ihr Bauherr war Jíra v. Roztok, einer der vorderen Höflinge König Wenzels IV. Die bisherige Forschung vermutete, dass die vorherigen Besitzer der Domäne von Krakovec im unweiten Dorf Krakov sesshaft gewesen waren. Den Ausgangspunkt dieser Vermutung stellt die Tatsache dar, dass die vorherigen Besitzer mit Prädikat von Krakov angeführt worden waren. Eine Ausnahme ist jedoch Jan v. Krakovec mit diesem Prädikat schon in den 1370er Jahren; aber die Forscher vermuteten trotzdem, dass auch er den Sitz im Dorf Krakov gehabt hatte. Sie argumentierten einerseits, dass der Organismus der bestehenden Burg als Neubau ohne jede Zeichen der Verwendung von älteren Konstruktionen entstanden hatte, und zugleich machten sie darauf aufmerksam, dass das Mauerwerk kein (klar identifizierbares) sekundär verwendetes Baumaterial enthält. Auf Grund des Stilcharakters und der großartigen architektonischen Konzeption ist es ohne jeden Zweifel, dass der Bauherr der Burg erst der ambitionierte Jíra v. Roztok war. Die vorherigen Domänenbesitzer hatten nicht über ausreichende Mittel für eine solche Bauabsicht verfügt.

Die höher erwähnten Schlüsse sind zum Teil anhand der in den Jahren 2015 und 2017 bei der archäologischen Erforschung der Burg Krakovec erworbenen Ermittlungen zu korrigieren, deren komplexe Auswertung in merito des vorliegenden Beitrags ist. Die Vorstellung, dass Jíra v. Roztok Bauherr der heute als Ruine erhaltenen Burg ist, bleibt weiterhin in ihrer Gültigkeit. Bei den Grabungen ist es jedoch unerwartet gelungen die Reste eines noch älteren Sitzes freizulegen, der im direkten Zusammenhang mit dem Ausbau der großzügigen Burg von Jíra v. Roztok völlig geplant worden war.

Man hat Reste der zugeschütteten Kellerräume identifiziert, die offensichtlich älter als das Mauerwerk des stehenden Palas sind. Ihr Innenraum war ausschließlich mit Schutt, d. h. dem Material vom auseinandergebauten Mauerwerk ausgefüllt. Ein Fundkomplex der in der Zeit der Existenz des verschwundenen Kellers gelagerten Küchenkeramik und Ofenkacheln ist gemäß den stratigraphischen Zusammenhängen in den Anfang des 1380er Jahre, bzw. kurz davor genau datiert. Es handelt sich um den ersten genauer datierten Keramikfund aus der Vorhussitenzeit für die gegebene Region.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Krakovec (auch Roths Schloss, Bez. Rakovník [Rakonitz]), Burg. Blick nach Süden über den hinteren Hof, die Linie bezeichnet schematisch das Ausmaß der Grabung aus dem Jahr 2017: 1 – Gewände der Kellerbelüftungsöffnung (vgl. Abb. 16); 2 – Lage des Wendelsteintorsos. Die Sanierung dieser Treppe erforderte eine archäologische Rettungsgrabung (Foto V. Razím, 2013).

Abb. 2: Krakovec, Burg. Burgkern, Gesamtgrundriss des Burgkerns in der Erdgeschosshöhe. Schraffierung – Ausmaß der archäologischen Forschung im Jahr 2017. Um der Veranschaulichung wegen ist auch die Sonde (II) im Südflügel des Palas eingezeichnet, auch wenn sie nicht mit dem dargestellten Geschoss korrespondiert, denn sie befand sich in der Tatsache im Keller. Diese Planskizze sowie die Ausschnitte mit dem Befund (Abb. 3; 21) sind nach Norden orientiert (Aufnahme und Zeichnung I. Zastoupil-J. Král, 2007, Gestaltung J. Veselý).

Abb. 3: Krakovec, Burg. Archäologische Sonden und weiterer Befund im Hofraum (2017): I – nördliche Umfassungsmauer des zugeschütteten Kellers; IIa, IIb – Trennmauer des zugeschütteten Kellers; III – Palas Hofmauer; IV – Vorgrundmauerkrone der Hofmauer; V – Aufmauerung auf der Mauer des zugeschütteten Kellers; VI – Mauertorso unklarer Zweckbestimmung und Alters; VIIa – Fragmente des überirdischen Mauerwerks des verschwundenen Strebepfilers (sein Grundriss ist mit roter Strichlinie ausgezeichnet); VIIb – Fundament des verschwundenen Strebepfilers. 1 – Balkenabdruck auf der Mauerkrone des aufgehobenen Kellers (vgl.

Abb. 9); 2 – Mörtelfußboden des aufgehobenen Kellers; 3 – Kantholznegative in der Fußzone der Trennmauer des aufgehobenen Kellers; 4 – Laibung vom Durchgang im aufgehobenen Keller; 5 – Ecke des aufgehobenen Kellers; 6 – vorspringendes Fundament der Hofmauer des Palas; 7 – Ausmündung der Belüftungsöffnung vom Palaskeller; 8 – Fragment vom Portalsturz mit der Trompe des Übergangs zum polygonalen Grundriss der Treppe; 9 – Kanten der vorausgesetzten Laibungen der Eingangsöffnung; 10 – Laibung einer Nische, wohl nach der Türöffnung (vgl. Abb. 18). Blaue Linie – Linie des Profils, s. Abb. 4, schraffiert – Felsen gekörnte Flächen – Betoninjektierung (Aufnahme des Palasmauerwerks I. Zastoupil-J. Král, 2007; Befundaufnahme der Autoren, Zeichnung J. Veselý).

Abb. 4: Krakovec, Burg. Profil über die Sonden im Hof (2017), s. Abb. 3; römische Zahlen korrespondieren mit der Bezeichnung aus der Abb. 3. 1 – Rasen und Steinpflaster; 2 – dunkelbrauner Ton mit Stein- und Ziegelbruchstücken; 3 – dunkelgelber Lehm; 4 – lockerer braungrauer Ton mit hohem Anteil vom kleinstückigen Stein; 5 – graubrauner Ton; 6 – braun-rostfarbiger Lehm mit schwachem Tonanteil; 7 – gelber Sand; 8 – braungrauer Ton; 9 – braunrotfarbiger zerfallener Mörtel, mit Lehm und Stein vermischt; 10 – s. 9, deutlicher Steinanteil; 11 – Steine, mit zerfallenem braunrotfarbigem Mörtel vermischt; 12 – braungelber homogener Lehm; 13 – braungelber Lehm, mit deutlichem Anteil von Sand, gelegentlich Stein; 14 – gelber Lehm mit Steinen und zerfallenem Mörtel; 15 – s. 11; 16 – gelbbrauner Lehm mit Steinen; 17 – dunkelbrauner Ton/anthropogene Unsauberkeiten auf dem Kellerfußboden; 18 – Mörtelfußboden; 19 – Felsen; a – Abdruck nach einer Holzglocke (s. Abb. 9); b – Ecke des aufgehobenen Kellers (vgl. Abb. 6); c – Hohlraum. Graue Linien zeigen die Oberflächen des ersten und zweiten stratigraphischen Horizonts. Der Profilabschnitt nördlich (links) vom Mauerwerkblock V stellt eine Ansicht der Wand der Sonde dar, es handelt sich also nicht um einen klassischen archäologischen Schnitt – s. Abb. 13 (Bauaufnahme der Autoren, Zeichnung J. Veselý).

Abb. 5: Krakovec, Burg. Südliche Sonde im Hofraum, Blick nach Westen hin. Links und im Hintergrund Palashofmauern: 1 – Umfassungsmauer-torso vom zugeschütteten Keller; 2 – Betoninjektierung (alle Fotos Z. Neustupný, 2017, falls nicht anders angegeben).

Abb. 6: Krakovec, Burg. Sonde in der Südwestecke des Hofes, Blick nach Süden hin: 1 – südliche Umfassungsmauer des zugeschütteten Kellers; 2 – querorientierte Trennmauer im Inneren des zugeschütteten Kellers (mit der Mauer 1 verbunden); 3 – Fundamentmauerwerk des Strebepeiflers, in die Verschüttung des ehemaligen Kellers eingebaut; 4 – westliche Palashofmauer; 5 – südliche Palashofmauer; 6 – Planierung aus der Bauzeit des heutigen Palas.

Abb. 7: Krakovec, Burg. Westliche Sonde im Hofraum, Blick nach Süden hin: 1 – südliche Umfassungsmauer des zugeschütteten Kellers; 2 – nördliche Umfassungsmauer des zugeschütteten Kellers; 3 – querorientierte Trennmauer im Inneren des zugeschütteten Kellers; 3 – Mörtelfußboden des zugeschütteten Kellers; 5 – Wendelsteintorso vom westlichen Palasflügel; 6 – Fundamentmauerkrone vom Palaswestflügel; 7 – Mauerwerk des aufgehobenen Strebepeiflers. Das Mauerwerk des Strebepeiflers lehnte sich an die Hofmauer auch oberhalb des Niveaus der Holzplattform, es wurde aber beim Ausheben der Sonde im Jahr 2017 abgebaut.

Abb. 8: Krakovec, Burg. Westliche Sonde im Hofraum, Blick nach Norden hin: 1 – nördliche Umfassungsmauer des zugeschütteten Kellers; 2 – querorientierte Trennmauer im Inneren des zugeschütteten Kellers; 3 – Mörtelfußboden des zugeschütteten Kellers; 4 – Hofmauer vom Palaswestflügel; 5 – Aufmauerung, vgl. Abb. 9.

Abb. 9: Krakovec, Burg. Suchsonde im Hofraum an der Hofmauer des Westflügels des Palas (beim unteren Bildrand sichtbar), Blick nach Osten hin. Links die Nordmauerkrone vom zugeschütteten Keller, vgl. Abb. 8: 1. Die Strichlinie bezeichnet die Basis der Aufmauerung, vgl. Abb. 3: V, 8: 5. Die Strichpunktlinie folgt der Oberfläche der Verschüttung des ehemaligen Kellers, bzw. der Oberfläche des zweiten stratigraphischen Horizonts. Die Punktlinien bezeichnen den fragmentarisch erhaltenen Abdruck eines Holzelements, vgl. Abb. 3: 1 (Foto Z. Neustupný, 2015).

Abb. 10: Krakovec, Burg. Suchsonde im Hofraum, Boden, Blick nach Südosten: 1 – Mörtelfußboden des zugeschütteten Kellers, vgl. Abb. 7: 4; 2 – die Schicht mit der Keramik, deren Datierungsgrenze den terminus ante quem für den Ausbau der Burg von Jíra v. Rožtok darstellt (diese Schicht war ursprünglich auf dem Mörtelfußboden gelagert – 1); 3 – die Kant des vorspringenden Palashofmauervorgrunds, vgl. Abb. 7: 6. Die Verschüttung über den Schichten 1 und 2 stellt eine charakteristische Materialprobe der Planierung aus der Bauzeit der Burg von Jíra v. Rožtok dar (Foto Z. Neustupný, 2015).

Abb. 11: Krakovec, Burg. Westliche Sonde im Hofraum, Detail vom Torso der querorientierten Mauer des zugeschütteten Kellers – vgl. Abb. 8: 2,

Blick nach Osten: 1, 2 – Kantholzfragmente, 3 – nördliche Umfassungsmauer des zugeschütteten Kellers mit Putzresten.

Abb. 12: Krakovec, Burg. Westliche Sonde im Hofraum, Mauerhauptdetail vom Palaswestflügel, Blick nach Südwesten hin: 1 – Mörtelfußboden des zugeschütteten Kellers, vgl. Abb. 7: 4; 2 – Fundamentmauerkrone, vgl. Abb. 7: 6. Hinter der Backsteinoberfläche des Mauerhaupts läuft die Wendeltreppe in der Mauerstärke.

Abb. 13: Westliche Sonde im Hofraum, nördlicher Abschluss, Blick nach Südosten: 1 – Palaswestflügelmauer; 2 – Fundamentmauerkrone der Hofmauer; 3 – Felsen; 4 – Aufmauerung auf der Krone der westlichen Kellerumfassungsmauer; 5 – Mauerwerk-torso von unklarer Zweckbestimmung und Alter.

Abb. 14: Krakovec, Burg. Westliche Sonde im Hofraum, Aufmauerung (vgl. Abb. 13: 4) auf der Krone der Umfassungsmauer des zugeschütteten Kellers, Blick nach Südwesten: 1 – Wendelsteintorso; 2 – Palaswestflügelmauer; 3 – originale Gestaltung der Mauerkrone der Aufmauerung; 4 – Mauerwerk-torso von unklarer Zweckbestimmung und Alter.

Abb. 15: Krakovec, Burg. Kellerraum im Palaswestflügel, Ostwand. Torso der Wendeltreppe im Zustand kurz vor Einsturzbeginn im Jahr 2014. Als Torso erhaltenes Treppeneingangsgewände ist in der originalen Lage, und zwar samt dem rechten Pfosten, der unlogisch, wie es Mauerhaupt hervortritt. Im Winkel beim Portal befindet sich eine Ablegenische. Die Innenwände der Treppe wurden fast komplett in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts neu ausgemauert, der polygonale Grundriss entspricht jedoch der mittelalterlichen Gestalt des Hohlraums, wie es Fragmente vom ursprünglichen Mauerhaupt des gemischten Mauerwerks belegen. Die Belüftungsöffnung beim oberen Bildrand mündet in der Südwestecke des Burghofs, vgl. Abb. 16 (Foto V. Razím, 2013).

Abb. 16: Krakovec, Burg. Gewände der Belüftungsöffnung in der Südwestecke des Burghofs, vgl. Abb. 1: 1. Im rechten Bildteil deutlicher Wendelsteintorso (Foto V. Razím, 2013).

Abb. 17: Krakovec, Burg. Sonde in die Konstruktion der Treppe im Palaswestflügel, die Trennlinie zwischen dem mittelalterlichen Kern und dem neuzeitlichen Mauerhaupt ersichtlich gemacht.

Abb. 18: Krakovec, Burg. Palaswestflügel, Ostmauer, Torso der ursprünglichen Nische wohl von einer Türöffnung in der Erdgeschosshöhe – Lage s. Abb. 3: 10. Pfeile zeigen die Füße der inneren Nischenkanten, darüber neuzeitliches Mauerwerk.

Abb. 19: Krakovec, Burg. Architekturglieder, aus der südlichen Sonde im Hofraum, der Schicht 9 hochgehoben. Starke Linien – erhaltene Kanten und Ebenen der bearbeiteten Steinoberfläche, graue Fläche (beim Bauglied (a)) stellt ein erhaltenes Lagermörtelfragment dar. Das Bauglied (b) trägt deutliche Steinmetzzeichen (Zeichnung und Foto J. Veselý).

Abb. 20: Die Funde aus der Sonde in dem mittleren Kellerraum des Palas-südflügels: 1–4 (Zuschüttung der Fundamentmauerkrone der Westmauer). Keramik aus der westlichen Sonde im Hofraum: 5 (Schicht 12); 6–31 (Schicht 17). Die Arten der Funde: Ofenkachel (3, 4, 29–31); Küchenroststütze (5); Küchen- und Tafelgeschirr (alles Übrige); beabsichtigt abgeschliffene Gefäßscherben – Utensilien unklarer Zweckbestimmung (26, 27, Punktlinien – abgeschliffene Kanten). Die Zahlen im Ring zeigen hochwertig gebrannte Keramik von hellen (häufig gelben) Tönen (Foto und Zeichnung der Autoren).

Abb. 21: Krakovec, Burg. Sonde im Keller des Palassüdflügels. Schraffierung – Felsenoberfläche; Netzschraffierung – Oberfläche der überlassenen Verschüttung; gekörnte Flächen – Betoninjektierung (Bauaufnahme des Palasmauerwerks I. Zastoupil-J. Král, 2007; Befundaufnahme der Autoren, Finalzeichnung J. Veselý).

Abb. 22: Krakovec, Burg. Sonde im Palassüdflügel, Blick in die Südwestecke des Raums: Hohlraum an Stelle der Wendeltreppe; 2 – Rest der Stein-stufen der Treppe; 3 – Betoninjektierung.

Abb. 23: Krakovec, Burg. Sonde im Palassüdflügel, südlicher Abschluss des östlichen Profils.

Abb. 24: Krakovec, Burg. Sonde im Palassüdflügel, Blick in die Nordwestecke des Raums: 1 – neuzeitliche Verblendung des Treppeneingangs vom Burghof; 2 – ursprüngliche Backsteinwölbung der Treppe; 3 – Palasfundamentmauerwerk; 4 – Baufuge, wahrscheinlich technologisch; 5 – Kant vom senkrecht abgehauenen Felsen.

Abb. 25: Krakovec, Burg. Sonde im Palassüdflügel, Detail vom Fundamentmauerwerk aus der Abb. 24, Blick nach Norden.

Abb. 26: Krakovec, Burg. Sonde im Palassüdflügel, Detail der Situation des Fundamentmauerwerks an der Westseite des Raums, Blick nach Westen (quer zur Abb. 25): 1 – Betoninjektierung, vgl. Abb. 22: 3; 2 – Wendeltreppe.